

КИЇВ

KYI W

журнал
літератури, науки, мистецтва,
критики і суспільного життя

1964

ТРАВЕНЬ
ЧЕРВЕНЬ

3

MAY
JUNE

K Y I W

4800 N. 12th St.
Philadelphia 41, Pa.

Tel GL 7-0527

UKRAINIAN LITERARY AND ART MAGAZINE

Published Bi-Monthly

Publisher & Editor B. Romanenchuk, Ph. D.

Subscription in U.S.A. \$3.00 per year

Abroad \$3.30; Single copy: \$0.50, (\$0.55)

Entered as second class matter at the Post Office at Philadelphia, Pa.

№ 3. (84).

MAY-JUNE

Vol. XV

З М І С Т

1. Яків Качура/Рядовий Шевченко	73	9. „Укрупнення” видавництва	97
2. В. Міщенко/Чародій	78	10. Ленінські премії	97
3. М. Олійник/Остання ніч	79	11. Огляди й рецензії:	
4. Б. Олійник/Ти — Океан	83	П. Ковалів/Сучасна українська	
5. Р. Смаль-Стоцький/Місце		літературна мова	98
Шевченка в історії		Н. І. Пазуняк/С. Парфанович	
української нації	84	На схрещених дорогах	100
6. І. Фефер/Тарасова пісня	88	Б. Романенчук/„Північне	
7. Залеський/Шевченко		сяйво”	101
і Мазепа	89	Н. І. Пазуняк/Яр Рудницький	
8. Й. Кушелів/Україна	96	Етимологічний словник	104

На пресовий фонд „Киева” зложили:

Проф. М. Завицький	4.00	Д-р Я. Хмільевський	2.00
Д-р А. Педа	4.00	В. Кобзар	2.00
Д. Колішка	4.00	Проф. Б. Загайкевич	1.00
Д-р Р. Климкевич	2.00	Л. Одежинська	1.00
Н. Пінковський	2.00	В. Данець	1.00
А. Слюсарчук	2.00		

Щиро дякуємо шановним жертводав цям за підтримку журналу.

Статті підписані справжнім прізвищем або відомим псевдонімом, чи ініціалами не завжди висловлюють погляди редакції. За підписані статті відповідають їх автори.

Передруки і переклади за згодою редакції і поданням джерела.

Друкарня Видавництва Миколи Денисюка

Printed by Mykola Denysiuk Printing Company

КИЇВ

ЖУРНАЛ
ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ, МИСТЕЦТВА,
КРИТИКИ І СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Виходить що два місяці

Видає й редагує Б. Романенчук

Ч. 3. (84).

ТРАВЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ, 1964

РІК XV

ВІД РЕДАКЦІЇ: Нижче передруковуємо кілька цікавіших творів сучасних українських підсоветських поетів і письменників, які відізналися цими творами на великі Шевченкові роковини. На жаль, українські поети й письменники у вільному світі ігнорували Шевченка і дотепер ніхто з них не присвятив Шевченкові ніже рядка, наче б він був для них зовсім чужою людиною, хоч, власне, чужій людині, Шекспірові, деякі поети присвятили більше уваги. Трохи дивно, що ні Шевченкові поетичні твори, ні його роковини, ні ідеї його творів не натхнули наших поетів і письменників написати щось про свого великого літературного побратима, хоч про нього писали навіть чужинці. Виглядає, що наші поети й письменники не люблять Шевченка, коли промовчали його роковини, інакше б вони не мовчали. ,

Яків Качура / РЯДОВИЙ ШЕВЧЕНКО

— Рррота, стройсь! — рикнув капітан Косарев, і все, що звалось „ротою”, в ту ж мить виструнчилося й закам'яніло. Правофланговий першого взводу Тарас Шевченко непомітно поворошив пальцями, міцніше стискаючи в руці холодне дуло рушниць, і теж закам'янів з усією ротою.

Була п'ята година ранку. О сьомій годині відбудеться „формальний” огляд роти батальйонним командиром. А до того введена на пляц-парад рота в повному обмундируванні і споряджена, вимита, вичищена до блиску, немов дитяча іграшка, повинна „приготуватися” й очікувати „страшного суду”, хто й зна з якої причини розлютованого начальства. Не знати, що сталося з батальйонним командиром у дорозі, тільки налетів він страшною грозою на казарми: нагнав жаху унтер-офіцерам і фельдфебелю; декому з них, як і „нижнім чинам”, надавав у зуби і в потлицю; перевернув у казармах геть усе догори дном; командир роти й усім іншим панам офіцерам сказав таке міцне „батьківське слово”, що вони, хоч які вже привчені були до найдобрішої лайки, а тремтіли так, немов зловлені у школі школярі, і тоді ж таки звелів на ранок вивести четверту роту на „формальний” огляд. Рота цілу ніч не спала, готуючись на ранок стати перед грізні очі всевладного командира. Натруджені за цілу ніч, затуркані лайкою і зуботичинами настрашених унтер-офіцерів і фельдфебеля, незиспані солдати тепер ледве трималися на ногах. Від довгого непорушного стояння важчало й без того обважене солдатською викладкою тіло, сон немилосердно зморював, зводив до купи повіки. А попереду — хто знає, скільки ще стояти і рівнятися...

— Здорові, орли!

— Здрав... жлам... ваш... вскобродь!!! — вроздріб відповіла рота.

Капітан Косарев звільна пройшовся вздовж фронту роти, пильно перевіряючи вигляд солдатських облич, „підбадьорив” кількох солдатів, що задумали дрімати стоячи, міцними ляпасами, знову скомандував „стояти вільно” і, пообіцявши, поки вийде батальйонний, залишити на всю роту один зуб, знову заходився ривняти фронт.

— Право, рррівняйсь! — Його червоні, запалені очі (капітан з горя хилив сивуху цілу ніч) шукали, на кому б йому тепер зігнати свою злість.

— Правофланговий першого взводу, чого стоїш, як гриб! Вище голову! Дивись орлом... Грудьми подайся наперед! Рррівняйсь!

Шевченко рвонув вище голову і, струшуючи з себе сон і втому, наскільки міг, вирівнявся.

— Каналії, я вам покажу, як спати! — горлав розлючений капітан. Йому було досадно. Одно те, що батальйонний невідомо з якої причини напався на роту, а друге — набридло це порожнє тваринне життя з сивухою щоначі. Капітан шукав у муштрі забуття.

Рота рівнялась мляво. Солдати то байдуже тупцяли на місці, то колотилися, мов вівці. Хрипко кричав фельдфебель, надриваючи горло. Але ні крики, ні погрози, ні навіть „підбадьорюючі” зуботичини, що їх за прикладом капітана щедро направо й наліво роздаровував фельдфебель, — ніщо не могло встановити тієї абсолютно рівної лінії фронту, якої вимагав неблаганний і лютий капітан.

Над степом велично здіймалося сонце.

Сонце вбирало квітчастий зелений степ у тисячі принадних радісних барв, благословляючи все суще і живе. А на плацу було по-старому сіро й нудно. Капітан ставав чимраз лютішим. От він обвів поглядом тупі й байдужі обличчя муштрованих фельдфебелем солдатів. Спинився на правофланговому першого взводу...

... Цей зісланий на пасквілі на його імператорську величність „хохлацький поет”, напевне, в душі зараз погорджує ним, капітаном Косаревим, як тупою і п'яною скотиною. Це його останні дні перебування в роті. Незабаром він стане вільним і тоді, можливо, плюне своєму командирові в обличчя за десятирічну „солдатську науку і піклування”. Недарма ж ото і очі його так зневажливо й насмішувато дивляться...

І в серці капітана Косарева раптом закипів шалений гнів від можливої образи. Важким зловісним кроком пройшов він на правий фланг і став перед Шевченком.

— По-якому це ти, братец, дивишся?

— По-своєму, ваше високоблагородіє, — спокійно відказав Шевченко.

— Якими очима, я тебе питаю? — грізно підняв голос капітан.

— Своїми очима, ваше високоблагородіє! — Шевченкові не вперше було слухати такі запитання, і відповідав на них він теж не вперше — до всього звик уже.

— У тебе є й голова, мабуть, своя? — продовжував глумливо капітан.

— І голова, ваше високоблагородіє, своя, ні в кого не позичена, — сміливо відрапортував поет. Рота, затаївши подих, стежила за цим нерівним поединком. Капітана душив гнів. Його хижі вузькі очі запливали кров'ю.

— Рядовий Шевченко! Солдат його величності государя імператора...

— Так точно! — відкарбував несподівано Шевченко, як готилося б зробити бравому служачі.

— Замовчать, каналія! — Капітан осатаніло скреготнув зубами. Він не міг спокійно чути цього глузливого голосу, не міг бачити перед собою цього обличчя з неподоланою впертістю, цих очей, гострих і пронизливих, немов вістря багнета, не міг, нарешті, зносити цієї незугарної в солдатському мундирі постаті, що всім своїм виглядом образливо насміхалася з його офіцерської персони.

— Десять кроків вперед, ступай!

Рядовий Шевченко здригнувся, міцніше стиснув рушницю і слухняно вийшов перед строем десять кроків вперед. Рота стояла байдужа і німа. Людинавіть були раді тому, що їх біда на одному правофланговому окошилася, а вони тим часом можуть відпочити.

— Рушничні вправи! На витягнену руку! — загадав розсатанілий капітан. — Слухай-ай! Вправа перша... Багнет наперед себе, оп! Крок вперед — коли! Право — коли! Ліво — коли! Назад — коли! Кругом — коли! Вгору — відбий! Від шаблі — закрийся!

Шевченко механічно за командою виконував кожен розділ довгої важкої вправи — і хоч би одна рисочка його обличчя виявила тень покори, обов'язкової на обличчі кожного солдата. Капітан казився. Йому хотілося, щоб цей кріпацький викупленець знайшов, нарешті, своє місце в рядах цих муштрованих німих солдатів, збагнув, що він — „ніщо” перед офіцером-дворянином, підкорився, став би плакати або хоч би скривився...

Але замість цього на капітана Косарева дивилися злегка прищулені, смішливо-іронічні очі, а міцно стиснені уста уперто відмовлялися бодай би проронити один звук благання.

— Вправа друга! Починай! Аж сьогодні я таки зроблю з тебе путящого правофлангового...

Починалася друга, ще важча, вправа. Шевченко обливався рясним потом. На сонці складні рушничні вправи й еволюції при повному спорядженні могли зламати й не такого, як він, витривалого солдата. Але чим далі капітан продовжував переходити до складніших вправ, тим упертішим ставало спітніле обличчя муштрованого Шевченка, а його смішливо-іронічні очі доводили капітана до нестями... Ще невідомо було, хто кого зламає.

Солдати з острахом спостерігали біснування капітана. Вони боялись, щоб лютість капітанова на них не перейшла.

— Ех, Тарас, Тарас! Неуйомная ти головушка! — Шевченко-ва впертість викликала в багатьох з них щирі радість. Це ж їх

приборкана, принижена й виведена на пляц солдатська воля змагалася з капітаном.

— Бігом, аарш! — наказував капітан, розпалений невситимою жагою злоти. Минуло дві години, а Шевченко все ще бігав, колов і рубав багнетом, відбивався прикладом, повзав, рачкував, кричав „ура”. Мстива капітанова фантазія знаходила за кожним разом інші й тяжчі мордування. Все життя солдатське, за всі десять років, хотів сьогодні пригадати капітан рядовому Шевченкові.

— Лягай! Вставай! Лягай! Вставай! — Муштрований лягав, підводився і знову лягав... Убувала сила, але дух той самий був, та сама впертість. І ті самі гострі і глузливі очі — не корилися.

— Не буде з тебе, Тарасе, путящого правофлангового, — нишком шепотів про себе Обеременко, Тарасів вірний друг. — Не візьмуть вони тебе ні силою, ні ласкою... .

Задиханий, насуплений, по-своєму вперто розставивши ноги, з рушницею на плечі стояв Тарас, готовий до нової вправи. За всі десять солдатських років він не набув навіть зовнішнього вигляду солдата.

— Перед собою просто. Церемоніяльним маршем...

Не дослухавши команди до кінця, Шевченко знову рушив, як умів, „церемоніяльним маршем”, на очах всієї роти. Маршував, а вся його до смішного незугарна постать в солдатському куцо-му мундирі, здавалося, з кожним кроком промовляла: „Отак як бачите!” Так було всі десять років, так буде й сьогодні. Солдати тамували в собі сміх. А капітан, проклинаючи усе на світі, підправляв цей марш сороміцькою лайкою.

— Нogu давай, нogu! Бадьоріше! Молодець!

— Слава батюшкам-царям! — Цей вигук був до того незвичайний, що вся рота в першій хвилі сама виструнчилася й завмерла. Аж тепер пропав Тарас! Не бачити йому України до сивого волосу, не вертатися до вільного життя... Вся рота тепер з острахом дивилася на капітана: що буде робити капітан? Але нічого. Його високоблагородіє пан капітан Косарев стояв у блаженному невіданні з дурнувато-переможним виглядом, стояв і посміхався: нарешті, йому вдалося зламати цього впертого „хохла”!

— Ура государю-імператору! — гукнув у захваті капітан.

— Ура!!! — в один голос гримнула за ним вся рота. І враз шалений гнів капітана втишився, немов злякідсна болячка.

— Одставіть! Марш на місце! — звелів він Шевченкові. Рота з полегшенням зітхнула. По хвилині знову все, як і раніш, рівнялося за шнуром.

— Право рівняйсь!

О сьомій годині вийшов на пляц сам грізний батальйонний командир. Навдивовижу рота зустріла його таким бадьорим одностайним привітанням і таким молодцюватим виглядом, що батальйонному довелось змінити гнів на милість. Він обмежився лише трьома годинами „екзерцій” і „еволюцій”, вибив усього два зуби й на закінчення, оглянувши солдатське спорядження і амуніцію, спитав, чи є в кого які претензії.

Претензій, звісно, не було. Тоді милостивий командир, на

знак своєї особливої сьогодні милості, міцно лайнувся, пообіцяв різки, суд і навіть „зелену алею” тим, хто буде неухайний до своїх обов’язків хороброго царського солдата, і звелів роті йти в казарми на обід. Залишалося ще розпорядитися з тими конфірмованими, що відбули свій строк служби: їм звелено було з’явитись окремо по обіді.

Капітан Косарев, радий, що все так щасливо скінчилося, готувався на radoщах увечері „роздушити гусака”. А Шевченка за сьогоднішній вчинок вірнопідданості він обов’язково відрекомендує батальйонному: хай знає — „за богом молитва, а за царем служба не пропадають”.

**

Як і десять років тому, рядовий Шевченко стояв на тій самій місці, за ранжиром, в числі конфірмованих. Хмільно-багрове обличчя батальйонного командира від кількох занадто великих чарок, випитих за обідом, виявляло цілковиту байдужість і сонливе отупіння. Так було щороку в цей знаменний день, так було й сьогодні. Батальйонний командир збирався проказати конфірмованим своє батьківське напучення.

— Тебе за що віддали в солдати? — спитав він за ранжиром першого.

— Втопив казенні гроші в чарці, ваше виск-благ-родіє! — сміливо відповів той, не зморгнувши оком. Батальйонний поблажливо підняв сонні повіки й навіть посміхнувся.

— Ага, знаю, ти не в міру присідав біля великої чарки. Сподіваюся, надалі не будеш присідати так... А ти за що?

— З волі-матінки, ваше виск-благ-родіє! З’їздив три рази по лиці...

— Ага, знаю, ти не в міру... Сподіваюся, надалі не будеш так... А ти за що?

— За буйні вчинки, ваше виск-благородіє! Згвалтував одну там...

— Ага, добре, знаю... Сподіваюся, надалі... А ти за що?

— За писання обурливих віршів, ваше високоблагородіє! — твердо відповів Шевченко. Батальйонного на мить вразила зухвала інтонація у голосі конфірмованого, але, не будиши здатним зрозуміти її зміст, він так само тупо пробурмотів:

— Ага, добре... Сподіваюся, надалі...

— Рядовий Шевченко, ваше високоблагородіє, виявив сьогодні цілковиту вірнопідданість і пошану до його імператорської величності государя-імператора, — доповів ротний. Батальйонний, здивовано вирячивши очі, кілька хвилин розжовував цей дивний рапорт ротного, безнадійно силкуючись зрозуміти, в чому справа, та, так нічого й не зрозумівши, байдуже махнув рукою.

— Сподіваюся, надалі не буде...

— Так точно! — перший раз за десять років погодився Шевченко з начальством. Почулося грізне сопіння батальйонного. Солдат повинен гукати лише з дозволу начальства. Сопіння віщувало біду. Але милість командира сьогодні була безмірна. Горілка значно пом’якшила цю тверду натуру. І винуватець недозволеного вигуку щасливо уник покладеного в таких випад-

ках батьківського напучення різками на гауптвахті. Добре те, що добре кінчається...

Увечері рядовий Шевченко на дозвіллі перебирав усі ці події, що трапилися з ним протягом дня. Перед ним лежав його розкритий щоденник. Ще свіжі були написані рядки...

„Дивно іще от що, — дописував, схилившись над щоденником, Шевченко, — що все це несказанне горе, всі роди припинення й зневаги минули, немовби не торкаючись мене. Найменшого сліду не залишили по собі. Досвід, кажуть, є наш особистий учитель. Але гіркий досвід пройшов повз мене невидимкою. Мені здається, що я точнісінько той самий, що був і десять років тому. Ні одна рисочка в моєму внутрішньому образі не змінилася. Чи добре це? Добре”.

— Так і не став я путящим солдатом милостивого государя-імператора! — саркастично всміхнувся Шевченко. Встав, пройшов по кімнаті і, немовби у відповідь своїм потаємним думкам, додав:

— Нехай, прийде час — і ця наука пригодиться... Не може ж бути так, щоб не дожив я? Доживу!

Мовчазні стіни-свідки шанобливо зберегли на славу нащадкам цей крик благородного серця.

Володимир Міщенко / ЧАРОДІЙ

Мені наснивсь химерний Перебендя,
Веселий, хоч бездомний, сіромаха.
Він струни кобзи пальцями торкав,
Блукаючи в степах чи попідтинню.
А назирці ходив народ юрбою,
Сміявся, плакав і ридав від пісні
Сліпого і бездомного музики.
І я ходив у захваті німому,
В полоні у старого чародія.
А він мені розказував про те,
Що не вмирає пісня. У безсмерті —
Вона давно, як і земля батьків,
Які своєю кров'ю окропили
Шматочок кожен, кожен крок її.
Кобзарю мій!

Ти кров моя і плоть,
Мое життя, чуття мої до скону!
Прийми ж уклін незнаного нащадка,
Як хліб і сіль — за спів, що не вмира.

Так, видно, і його дорога кінчається: мліють руки, меркне зір, минуло ж тільки сорок сім весен. Сорок сім... Двадцять три в неволі, десять — в солдатчині, останні ж... власне, яка між ними різниця, В одній незамкнутій тюрмі простій людині, що воля, що неволя — однаковісінько. Ті ж турботи про шмат насущного, ті ж кайдани. Як не мав замолоду щасної долі, то так і не знайшов. Та й де шукати її, коли всюди — од молдаванина до фінна, — скрізь неправда, щедро сіяна рукою коронованого ката.

Думки бентежили, полохали й без того сторожку дрімому. Тарас Григорович відганяв їх, та марно. Вони чіплялись одна за одну, відроджували в пам'яті то сумний, то — зрідка — радісний спогад. Найдавніше в'язалося з новим, важливе — з дрібним, неістотним.

Тарас Григорович поправив кожушину, що прикривала по синілі од холоду, набряклі ноги.

— Федоре! — охрипло кликнув сторожа.

Два місяці лежання зробили його безсилим, немічним. Коли б хоч житло як житло, можна було б поборотися із хворобою, а то ж, як не кажи, майстерня. Простору, хоч возом катися, а нагріть — не нагрієш. Із вікна, що від підлоги сягає на кілька метрів, дме, стіни вогкі, промерзлі... На антресолях, де стоїть таке-сяке ліжко, холод і холод. І нічим од нього захиститися.

Сторож, мабуть, не чув. Тарас Григорович, зібравшись із силами, гукнув сильніше і відразу ж зайшовся надривним кашлем. Колись могутні груди його важко заходили під білою, розстебнутою до останнього гудзика, сорочкою, здригались од шаленого клекоту.

Поет знесилоно витягнувся на ліжку, блідою, що аж просвічувалася, рукою потягнувся до склянки на табуретці. Кілька ковтків води трохи заспокоїли кашель.

Внизу, в майстерні, загомоніли. „Жемчужників? — намагався вгадати Тарас Григорович. — Голос ніби його...”

Та через кілька хвилин на антресолі піднявся Михайло Лазаревський.

— З днем народження, Тарасе! — привітав.

— Спасибі, друже... Спасибі!.. Сідай.

Лазаревський підсунув стільця ближче до ліжка.

— Не легшає?

— Де там!.. Груди болять... Ніби копу жита оце змолотив.

Він дихав часто і важко. Вимучене безкровне лице вкривав холодний піт.

— Подай мені он ті ліки, — попросив, — може, трохи одпустить... Дихати не дає.

— То я наллю. Повну чи половину?

— Лий повну... та сколотни.

Лазаревський налив у ложечку каламутної рідини, підніс хворому.

Тарас Григорович нехотя взяв ліки, потримав, ніби роздумуючи, що з ними робити, і проковтнув.

— Пропаду, — мовив, кинувши ложку на табуретку. — Осточортіло все... Перо — і те вже ледве тримаю... Напиши братові... може, приїде. Збирався на весілля, а потрапить на похорон.

Поет замовк. Мовчав і Лазаревський, це додавало смутку.

— А що вона, — зрештою обізвався гість, — заходить, одвідує?

— Ликера? Ні... Та й нащо? Ятрити душу?.. Не судилося...

Йому, видно, знову сперло у грудях, бо судорожно хапав ротом повітря. Лазаревський підхопив хворого за плечі, звів на подушках.

— Заспокойся. Що про те думати? Тобі треба одужати.

Тарас дивився на нього запаленими, повними глибокого смутку і невимовного докору, очима.

— Мені б до весни дотягнути, — сказав, як приступ минув, — та на Україну... Там, може, і полегшало б. Може, ще і подихав би. Їхати треба... бо помру неодмінно... коли зостанусь у Петербурзі.

— Так уже і помреш! Іще потопчемо рясту.

— Спасибі, брате, за добре слово, — болісно усміхнувся Шевченко.

Хтось зайшов у майстерню і швидко почав підніматися вгору.

— Кого там доля послала? — не терпілося Тарасові. Він дуже зрадив, побачивши у своїй непривітній гостині лікаря Едуарда Яковича Барі.

Середнього зросту, не по літах рухливий, Едуард Якович швидко роздягався, за звичкою пригладив клинцювату сиву борідку і підійшов.

— Як іменник? Поздоровляю. — Він узяв руку хворого, потиснув злегка і тримав, звіряючи пульс. — Кашляли? — Спокійні, уважні очі його спалахнули тривогою. — Ляжте ниць, — попросив, дістаючи стетоскоп. — Зручніше, не напружуйтесь... Так... Дихати глибше... Іще... — Барі час від часу поглядав на Лазаревського. „Діло кепське”, — говорив його погляд, але голос, як і досі, був рівний, підкреслено спокійний.

— Тепер переверніться на спину, — попросив Едуард Якович і знову припав до трубки. — Не дихати... дихайте... ще раз...

І тут хворий не витримав: шалений кашель вибухнув з його грудей, затряс усім тілом. Едуард Якович висипав йому до рота порошок, дав запити. А Лазаревському черкнув на папірці: „Легені набрякають. Початок кінця”.

Ніби на підтвердження цього Тарас Григорович скорчився почав задихатися. Лице його враз посиніло, очі мало не вилазили з орбіт.

Барі послішив покласти хворому на груди мушку. Це трохи полегшило страждання.

— За віщо такі муки? — стогнав Тарас.

Едуард Якович обережно витер його змокріле чоло, мовив:

— У всякого своя доля... Так, здається, у вас?

— Одчиніть квартиру, — попросив Тарас Григорович.

Свіже, морозне повітря трохи підбадьорило Шевченка. Він попросив видусити в склянку з водою цитрину, випив цю мішанину і ніби заспокоївся.

Лікар почав одягатися.

— Я ненадовго, в клініку, — шепнув Лазаревському. — Бажано нікого сюди не пускати.

Була п'ята година. Короткий зимовий день непомітно згасав, просторі залі академічної майстерні сповнилися вечоровими сутінками. Кількох шанувальників, що нагодилися, Лазаревський змушений був відправити назад, пообіцявши передати іменинникові їх поздоровлення та побажання.

Незабаром повернувся Барі, а з ним давній Тарасів приятель, друг по засланню, лікар Павло Адамович Круневич.

— Що нового? — запитав Едуард Якович Лазаревського. — Як хворий?

— Хвалити Бога, дримає.

— Не кашляв? — поцікавився Круневич.

— Ні.

Тарас Григорович, видно, чув їхню розмову, бо одразу ж тривожно запитав:

— Хто там?

— Це я, Тарасе, — обізвався до нього Павло Адамович, — Круневич.

— А!.. Ходить же, голубчику, сюди.

Лікарі поспішили на антресолі.

— Бачите, яка ледащиця з мене зробилася, — озвався Тарас Григорович. — Навіть підвестися важко.

— Лежіть, лежіть, — заспокоїв його Круневич. — Ще не все втрачено.

— Ні, цього разу — все... Якби додому... на дніпрові простори... там би я ще пожив...

Гості спустились униз. Та не встигли вони і присісти, як усісіли поспішно вертатись назад: Шевченкові раптом погіршало. Едуард Якович знову почав його вислухувати. З виразу обличчя лікаря присутні зрозуміли, що він робить це більше для годиться, що стан хворого безнадійний.

Знову поклали мушку. Через деякий час напад минув, хоч болі в грудях не припинилися. Тарас Григорович уже не говорив. Навіть не стогнав. Кожне слово, кожен звук коштували йому неймовірних зусиль. Повними смертельної муки очима обводив він своє убоге житло, наче прощався з ним і шукав, що б його взяти з собою на пам'ять. Видно, так нічого й не вибравши, він заплющив очі і одвернувся од світла...

Ніч минала у муках. Давно пішли Едуард Якович і Круневич. Лазаревського він теж ледве впросив залишити його — принаймні до ранку.

За широкими вікнами тужно вие і від того здається ще холоднішим північний вітер; внизу час од часу бухкає своїми важкими чоботищами сторож... А думки одна за одною шугають, мов блискавки. Здається, вони ніколи не докучали йому так, як сьогодні. „Невже, справді, кінець? — з жахом запитував сам себе Та-

рас Григорович. — Кажуть, перед смертю думки особливо обсядають людину... Кінець. На чужині... Серед снігів та морозів. А так хотілося хоч на старість мати свій куток, там, на Україні, на зелених кручах Дніпрових... Одну хатиночку та дві тополи коло неї.

І знову навернулися рядки давно, ще в Переяславі написаного „Заповіту”. Тоді теж якось нездужалось, нило змучене тяжкою долею серце. В тузі та смутку він і склав вірша. Якими ж віщими виявилися ці слова! Як співзвучні вони його теперішньому настрою!

*... Поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій...*

У грудях давило, ніби зверху, з боків поволі налягав на них якийсь тяжкий тягар. Шевченко звівся, сперся влечима об спинку ліжка. Так ніби легше...

Може, погасити свічку? Вогонь так ріже очі... Тарас Григорович узявся пальцями за гніт і — диво — не відчув болю. Полум'я моргнуло, зникло. І тої ж миті хворому враз стало моторошно. Здалося, ніби його зачинили в темниці, а то й в домовину... Ні, ні! До біса темряву. Шевченко поспіхом засвітив. Хто там гомонить унизу? Кому це не спиться?.. Хіба є зараз комусь-небудь важче? А якийсь внутрішній, тихий, настирливий голос твердив: „Є! Отим братам твоїм — гречкосіям...” Правда, правда... Світе ясний! За що ж тебе оковано?

Тарас Григорович дістав шматочок цитрини, умочив її в цукор. Скоріше б світало. Вранці прийдуть друзі, а з ними легше... Легше? Йому й справді якось полегшало. І голова стала легша. А то ж була мов налита свинцем. Значить, правду казав Круневич: ще не все втрачено. До ранку він засне, одпочине, а там, коли піде на поправку, почне збиратися на Україну. Там уже весна. Проліски, сон-зілля... А скоро й журавлі повернуться з вірію... Україно!

Але — треба спочити. Шевченко знову погасив свічку. Ліг, натягнув на себе ковдру.

„Спати?! Майже місяць не вставав, а нині полегшало, і лежати досить”.

— Федоре! Гов, друже! — гукнув Тарас, встаючи з ліжка.

Сторож неспішно почав підніматися. Як поволі він іде! Певно, не може хутчіше.

На антресолях спочатку виткнулася голова у великій кудлатій шапці, потім — плечі.

— Слухаю.

— Нагрій мені, брате, окропу. Пити хочеться. Та прибери, будь ласка, отут.

Шевченко всунув ноги у виступці, накинув на себе кожух, ступив крок, другий і захитався. „Що це я? Голова паморочиться...” Він стояв, тримаючись за стіну, і важко дихав.

— Лежали б ви, — обізвався Федір.

— Спасибі... Мені вже краще. Може й зовсім одужаю...
Котра там година? Не знаєш? Живемо ми з тобою, брате, як ті
коти... Не ми одні, кажеш? І то правда... Суща правда.

Йому полегшало.

Поволі переставляючи ноги, Шевченко спускався вниз. Ша-
лено билося серце, тремтіли руки. „Ослаб я, — з гіркотою думав
Тарас. — Швидше б вирватися з цієї неволі... На Україну, на
простір. Там хай і смерть. Аби на рідній землі... А він правду
каже, — згадав Федора. — Не один я та він мучимось... Кругом
неволя...”

Перш ніж ступити до майстерні, Шевченко зупинився у две-
рях. Стояв задуманий, з пониклим чолом. „... Настане день, —
билася думка, — прийде Апостол правди... і на оновленій зем-
лі...”

Щось стрепенуло ним — Тарас Григорович аж піднявся на
носки, судорожно вхопився за двері. Хотів гукнути, та голос за-
стряв у горлі... Руки ослабли. Тіло важко посунулося вниз, впало
горілиць на промерзлий вузький поріг.

А надворі тривожно бився у вікна і скиглив холодний вітер...

Борис Олійник / ТИ — ОКЕАН

Де б я не був, де б я не йшов —
у дивному сяйві

Бачу тебе, і крізь віки
чую тебе —

Там, над Дніпром, де на вітрах
піняться трави,

Де на плечах вічних дубів —
чаша небес.

Чоло твоє
заколосила дума жагуча,

Постать твою не похитнув
наступ віків.

Йшов ти до сонця
і зупинився на кручі,

І задивився
в мудре лице витязь-ріки.

Кобза твоя переплила
лету безкраю,

Музу твою час не зманив
у катафалк...

Ти — океан!
Ми тобі пісню звіряем,

Й нас осіняє
чиста твоя строфа!

Як рядовий науковець, я належу до тієї нашої старшої генерації, з колегами Радзиковичем, Тершаківцем, Кисілевським, Дорошенком, Мудрим на чолі, що з 70-кою на плечах вже відходять на „Божу дорогу”. І кожний з нашої генерації, переглядаючи в пам'яті пройдений півстолітній шлях та задумуючись над всіма його подіями, над всіма тими страхіттями й повеннями обох світових воєн і над нашими національними невдачами, — кожний з нас мусить поставити собі питання: що це за творча сила криється в нашій національній свідомості, яка не дозволила двом політичним еміграціям — 20-тих і 45-их років — розгубитись у світі, і яка, мимо наших політичних невдач, таки і примушує ворожу Московію толерувати фікцію української державности, навіть впровадити Україну, як рівнорядну й рівноправну націю до Об'єднаних Держав? З'ясуймо ту могутню творчу силу, що діє в нашій свідомості чи підсвідомості та є двигуном нашої новітньої історії.

Аналіза новітніх соціологів каже, що кожна нація має свій осередок свідомості — своє ідейне ядро. В ньому міститься її власне зображення — образ нації про себе саму, про її власну минувшину, сучасність і про її „місію” — завдання в майбутньому є в тому ядрі й образ власної землі, її границь, її геральдичних знаків і той чуттєвий образ „спільного батька” — батьківщини, чи спільної матері. Весь цей образ є підпорядкований найвищій верховній цінності життя нації: політичній волі, а якщо дана нація її втратила — то боротьбі за здобуття волі.

Ось це ядро нації містить у собі те складне духове явище, що їх соціологи тепер називають „святими ідеями”. Якщо ті „святі ідеї” завмирають, то нація гине... Ті „святі ідеї” часто пов'язані в свідомості нації з певними речами, що стали їх символами, як, наприклад, у німців, ідея Святого Римського Райху німецької нації, з короною Карла Великого, чи корона московських царів з легендою Третього Риму, чи корона св. Вацлава у чехів, або корона св. Степана у мадярів з їх державами.

В новітніх часах це ядро творять ідеологічні концепції, як ось: „Права Людини” французької революції (хоч у підсвідомості французів є теж і слава Бурбонів-Версалю і Наполеона), чи ідеологія „Американської Деклярації Незалежности”, а ці „святі ідеї” теж розвинули свою символіку, як „американського орла” чи „французьку Маріянну”.

Що творило ядро української нації впродовж минулого тисячеліття?

Насамперед, представмо собі геополітичне положення України, яке аж до сучасної доби впливало рішально на нашу історію. З точки зору геополітики Європа не є окремим континентом (вона без природних границь на сході), вона є „субконтинентом” Євразії. З Азією Європа злучена рівнинами-степами, що почерез відкриті „ворота народів”, поміж Уралом та Каспієм, були ши-

*) Привіт австралійському НТШ. „Українець Австралії” 1964, ч. 11.

роким мандрівним шляхом із сходу на захід, для гунів, татар, аварів, печенігів, мадярів, і в новій добі, для московських армій до Парижу і Берліну. З другого боку, із заходу ішов німецький напір на схід, що діяв від середніх віків, а далі московська експансія на північну Азію до Камчатки, польсько-литовський напір, похід Наполеона-Гітлера. Ця геополітична (східно-західна і західно-східна) напрямна перехреснувалася на Україні із другою важливою напрямною: північно-південною, вздовж Дніпра, що його притоки й басейн, разом із Дністром і Доном, творять хребет України. Цим шляхом прийшли на Україну, в другому сторіччі, готи із Скандинавії, а пізніше вікінги-варяги, а далі й шведи, за Мазепи.

Оце наше нещасливе геополітичне положення є частинно відповідальне за те, що наше національне династичне ядро Київської Русі-України і пізнішого Галицько-Володимирського Королівства якомось пригасли в пам'яті нації, бо її носії, наше боярство, пізніше спольщилось або обмосковилось, і в ту порожнечу втиснулось польонофільство або москвофільство. А по підпорядкуванню символу Київської Св. Софії і Св. Православної Церкви під Московського Патріярха, і цей чинник, і його національно функція в нашому ядрі замерли.

І щойно з живих же традицій нашої наступної державної формації, Козацької Республіки, з її волелюбним козацтвом і мазепинщиною, Тарас Шевченко зміг викувати нове сучасне ядро української нації. Цю історичну традицію збройної боротьби за волю він поставив в основу і в минувшині закоринив її не в наших старих династичних традиціях, бо їх носіїв не стало, а в християнстві, в його моральному праві і в наших християнських традиціях, відновлюючи таким чином колишню славу Київської Святої Софії. Так Шевченко надав українській національній ідеї й культурі глибокого свелюдського змісту, бо він закоринив її в християнській релігії. Визначний протестантський теолог Америки Тіліх каже, що релігія є суттю чи змістом культури, а культура є формою релігії — віри.

Для майбутности — Шевченко сполучує наше ядро з „новим і праведним законом Вашингтона”, що проголосив, нам тепер зрозумілою мовою: „Ми вважаємо за samozрозумілі істини, що всі люди створені рівними; що Творець обдарував їх певними невід'ємними правами, до яких належать життя, свобода і здобування щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечити ці права, а влада урядів виводиться із згоди тих, ким вони управляють; що в кожному випадку, коли якась форма уряду стає згубною для такої мети, народ має право змінити або скасувати її і встановити новий уряд, спираючись на такі принципи та організуючи його владу в такій формі, які видаються народові найвідповіднішими, щоб досягти свою безпеку й щастя”.

Так Тарас Шевченко сформував для новітньої доби нашої нації те національне ядро, ту вісь, що об'єднує минувшину, сучасність і майбутнє, з її ієрархією цінностей християнського морального права для життя, яких не змінить ніякий поступ людської цивілізації, бо вони Божі, вічні! А на чоло тих цінностей

життя Шевченко поставив волю України. Його трагічне життя увінчало це ядро мучеництвом і створило для наступних поколінь культ того ядра, що, як сонце, сіяло над московською неволею царів і понад всі кордони створювало і ще й досі створює Соборну Україну, духа із соборною надією й вірою у воскресення нашої волі!

Щоб оцінити, з точки зору сучасности, яку глибоку істину в оцінці волі збагнув Шевченко, то треба тільки пригадати, що всі сучасні філософи історії є згодні щодо питань, які стоять на денному порядку світової історії. Світова історія, від найстарших єврейсько-грецько-римських часів почавши, по через християнську добу аж по сьогоднішній день, намагається в дійсності розв'язати тільки свої проблеми. Перша, це проблема волі особи, сумління, віри, людської громади, церкви, народу. І друга — проблема охорони цієї волі якоюсь понаднаціональною організацією, чи то як колись ідеєю „святої Римської імперії” чи „концертом європейських потуг”, а чи в нашу добу, Лігою Націй у Женеві та організацією Об'єднаних Держав в Нью-Йорку.

І саме ту волю Шевченко поставив на чоло нашого ідеологічного ядра: „бо де нема святої волі, не буде там добра ніколи” — він творець всього нашого ядра, того нашого „святая святых”.

Шевченківське ядро багатогранне, і впродовж більше як століття кожна генерація створювала собі мов би свого власного Шевченка наголошуючи різні аспекти його багатой спадщини: то релігійне натхнення, то соціальні гасла, то національну ідею, то знов чисто революційний динамізм, хоч усі вони сплетені в цілість. Так для нашої старої генерації Шевченків „Кобзар” містив у собі ті „святі ідеї” нашої нації, те „національне ядро”. Перед першою світовою війною бути українцем, означало належати мов би до якогось релігійного чину, до якоїсь ідейної, моральної творчої еліти, серед якої не було ні брехні, ні злоби, ні фальшу. Згадую, як наші романтичні очі гімназистів гляділи на тих наших діячів з Великої України, Коцюбинського, Лисенка, Лесю Українку, Антоновича, Садовського, Петлюру, Аркаса, що заїзджали в Західну Україну (Галичину й Буковину). Ми дивилися на них, як на апостолів Шевченка, борців за волю української нації „без холопа і без пана”, в якій будуть „і син і мати, і будуть люди на землі” . . .

Та по другій світовій війні розпочалась нова, сучасна дія нашої трагічної історії. Доля розподілила нас на маси поневоленої України, з наново закріпощеним селянством і робітництвом, і з новою інтелігенцією, наукою й літературою, що цілковито підпорядковані диктатурі московської комуністичної партії, — це з одного боку, а з другого боку — на вільну частину нації, на нашу політичну еміграцію.

Москва розуміє, що ідеї творять історію, що великі поети — це політичні пророки, вона знає зміст нашої національної ідеї, тому веде наступ всіма силами на Шевченківське ядро нашої нації. Вона пробує пов'язати Шевченка з матеріалізмом, атеїзмом, московським лібералізмом та з орієнтацією на месіанізм Москви, обмосковлюючи всю Україну, щоб створити „єдиний неділимий осветський народ”. Полову, що її кожна нація має, ми втрачимо,

нові малороси пописуються не за страх, а за совість навіть вже у нас „За Синім Океаном”. Проте ми віримо в здоровий розум народу та в уміння діалектичного думання підсоветської інтелігенції, що до тез комуністичних фальшивок ідеології Шевченка знайде правдиві антитези в його „Кобзарі”. Тому я оптиміст і вірю, що „Кобзар” продовжатиме ту саму функцію, що й за царської імперії, і Москві не вдасться осквернити та пофальшувати ідеологію Тараса Шевченка і його соборницького національного ядра, яке він створив.

Та яке місце займає його ідеологія в нашій наступній, молодшій генерації на еміграції, зокрема в Америці? Ми вже тут п'ятнадцять років, в оточенні американського життя, його диковинної музики, гангстерських фільмів, гула-гула, твісту, алкоголю, комерційної телевізії й сенсаційної преси... Очевидно, є і світлі сторінки американського життя; та жаль, тіні, на мою думку, ще переважають. Тлом життя нашої молодшої генерації є найновіші фази промислової революції в світі, фази джета, атомової енергії та здобування воздушного океану й просторів всесвіту. Чи в цім „квік мовшн” є ще багато одиниць серед нашої наступної генерації, що має той пієтизм до Шевченківського ядра? Чи є ще в нас молоді діячі, що від дошки до дошки прочитали „Кобзаря” і Святе Письмо в рідній мові?

Я побоююся, що поміж нами, у вільному світі, назріває глибока криза... Не комуністична Москва, а американський матеріалізм загрожує Шевченківській спадщині і нашому національному ядрові. Треба глянути дійсності у вічі і збагнути справжні причини американських невдач, як лідера вільного світу, що довели аж до Куби. Факти тієї дійсності такі, що переважна частина професури стейтових університетів впливає на нашу молододу генерацію та американську публічну опінію ось такими крикливими тезами для інтерпретації сучасної доби:

- 1) Ми живемо в по-християнській, чи в по-релігійній добі, в якій всі віри і їх моральні системи втрачають свої впливи.
- 2) Ми живемо в по-національній добі, тому всяка національна ідея є осуджена як „трайбалізм”.
- 3) Ми живемо в добі засади релятивізму й скептицизму, для яких немає нічого „святого” чи якихсь абсолютних цінностей.

Песимісти переконані, що старий московський нігілізм, під новими модерними назвами охопив широкі верстви Америки та розкладає її від самого коріння нації — від родини почавши... Нове поганство наростає.

Ці впливи вже проявляються в публікаціях і деяких науковців нашої наступної генерації, що в цю хвилину нашої холодної і гарячої війни з Москвою відчуває тільки одне завдання: „на решті похоронити на віки народництво, моралізм і догматизм, якими досі живе більшість емігрантських інтелектуалістів”... Маємо вже між нами друге видання подібних інтелігентів, до яких Шевченко написав „І мертвим і живим і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнє посланіє”. Вони вже народились, ті земляки і до них стосуються пророчі слова „як би ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя. А то заліжете на небо: і ми — не ми, і я — не я! І все те бачив і все

знаю. Нема ні пекла, ані раю, немає Бога, тільки я! Та куций німець, узлуватий, а більш нікого" . . . Тільки тепер вже інші нації замінили куцого німця . . .

Маймо надію, що та частина нашої молоді генерації визріє досвідом життя і що події грядущих літ вияснять і їй: хто ми, її батьки, на еміграції і чому ми тут; хто її батьки в поневоленій Україні, ким і за що закуті. І вона тоді зрозуміє, що тільки „борітеся — поборете” за здійснення вселюдських і національних ідей Тараса Шевченка, творять щойно гідність людини й політичного емігранта.

Тоді вона зрозуміє місце Шевченка, що його недавно померший великий письменник Т. Осьмачка з'ясував ось так:

„Після Ісуса Христа немає в світі дорожчої людини для людства, як Шевченко, дарма що він не такий серцевід і людознавець, як Шекспір, і не такий глибокий індивідуаліст, як Гете.

„Я певний, що як би Шевченко з'явився перед Шекспіром і Гете, то вони мали б його перед своїми духовними очима, як божество, щось подібне до Богочоловіка. Бо Шевченко збільшив славу Спасителя, як людинолюба”.

Великі й правдиві слова! Тим цінніші, що їх написав письменник підсоветської еміграції, який власним досвідом пізнав сучасний московський сатанізм. Сучасна боротьба у світі — це боротьба антихриста проти Христа. Місце Тараса Шевченка — на фронті Христової науки і в цей фронт він влучив і нашу Україну.

Цик Фефер / ТАРАСОВА ПІСНЯ (Вільний переклад)

Не нависти й любови
Учились ми у тих
Хто нам засяв зорі
Серед густої тьми.

В моім містечку Шполі,
В тяжкий для мене час,
Нераз приносив втіху
Мені тоді Тарас.

Коли ж неправду бачив,
Робивсь я сам не свій
І шепотів, мов клятву,
Вірш гнівний Твій:

Великій правді пісню,
Народний гімн,
Його ти не підміниш
Нічим другим.

Тебе ношу, Тарасе,
Як світло у п'їтмі,
Твої слова, як сонце,
Дають тепло мені.

Переклав Й. Кушелів

П'ять років тому українська спільнота святкувала роковини останнього великого змагу давньої України за волю і незалежність, а тепер увійшли в період святкувань 150-х роковин від дня народження будівничого нової України, Тараса Шевченка. Вся українська спільнота жила святкуванням великих, хоч і сумних 250-х роковин битви під Полтавою. Мабуть, не було такої української організації, яка б самостійно чи з іншими більше або менше величаво не вшанувала пам'яті великого гетьмана Івана Мазепи, його політичний хист, працю на полі культури та державно творчі задуми. Великий гетьман замінний ще й тим, що він був одним із багатьох українських визначних постатей, на яку світ звернув увагу і зацікавився нею як у наукових, так і в мистецьких творах, впровадивши його в пантеон передових людей світу.

І тому перед нами, що всі думки збирали коло цієї особи, мимоволі виринає питання: а як ставився до неї будівничий нової України, Тарас Шевченко, що накреслив нам плян праці і визначив дорогу до тієї мети, якої не встиг досягнути Мазепа, як цей основоположник нового національного життя відзивався про Мазепу та його вчинки і політичні зусилля.

Якби ми сперлися тільки на дуже небагатьох, скажимо, на кількох словах заледве, які знаходимо в усіх творах поета, то мало могли б ми сказати на згадану тему, але, зважаючи на велику роль Шевченка в нашому національному житті та на подвиги Мазепи, мусимо звернутися до інших джерел за потрібними даними. Щоб зрозуміти скупість думок поета про Мазепу, треба глибше пізнати політично-соціальні погляди Шевченка і бодай у загальному схопити його суспільно-політичний та національний світогляд.

Цей світогляд Шевченка не має викінчених форм, він і не докладно спревизований у його творах, але нічого дивного в тому, великий поет — це не вчений, ані публіцист, що повинен мати чітко з'ясовані думки на згадані питання. Шевченків світогляд дуже нагадує нам „Книгу Битія” Костомарова з 1846 р. „Книги Битія”, це історичний документ, з якого найлегше познайомитися з ідеями Кирило-Методіївського Братства, а тими ідеями жив і Шевченко та ідейна частина української спільноти в Києві у 1843-47 роках. Отже загляньмо до „Книг Битія” і звернім увагу на їх головні думки:

§ 6. Не має другого царя, тільки один Цар Небесний. Цар є то такий, що править над усіма, повинен бути розумніший і найсправедливіший над усіх, а таким є Бог, а царі зо страстями і похотями правили над людьми як чоловіко-убійця диявол.

§ 7. Ті царі лукаві набрали з людей таких, що були сильніші й назвали їх панями, а других людей поробили їх невольниками і умножились на землі горе, біднота, хвороба і нещастя, і незгода.

§ 15. Греки сказали: не хочемо царя, хочемо бути вільні і рівні. Але вони

§ 17. не знали царя небесного, тому свободні були не всі, а

тільки одна частка народу, прочі ж були невольниками, і так царів не було, а панство було.

§ 22. І прийшов Син Божий на землю і навчав: Хто перший між людьми хоче бути, повинен бути всім слугою.

§ 30. Жили християни братством, усе в них було общественне і були в них вибрані старшини і ті старшини були всім слугами.

§ 72. І не любила Україна ні царя, ні пана, скомпонувала собі козацтво, єсть то істее братство, куди кождий пристаючи, був братом других — і були козаки між собою всі рівні, а старшини вибірались на раді і повинні бути слугами всім по слову Христовому і жадної помочи панської і титула не було між козаками.

§ 75. І день одо дня росло і умножалось козацтво і незабаром були б на Україні усі козаки, усі вільні і рівні, і не мала б Україна над собою ні царя, ні пана, прич Бога единого.

§ 79. А пани хотіли зробити із народа дерево або камінь і козацтво стали мучить і нівечить, бо таке рівне братство християнське стояло панам на перешкоді.

§ 93. . . . істин українець, хочби він був простого, хоч панського роду тепер, повинен не любити ні царя, ні пана, а повинен любити одного Бога — Ісуса Христа, царя і пана над небом і землею.

§ 103. І встане Україна з своєї могили і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні пана, ні боярина, ні крепака, ні холопа.

Таким духом нав'яні твори Шевченка. Поет відносився до пануючих родів неприхильно, а то й вороже. „Для нього кождий монарх був символом деспотизму й тиранії, символом національного гноблення українського народу” (Зайцев, 370). Якщо Шевченко згадує пануючих, то, звичайно, з докорами, виявляючи їх хиби, а не заслуги, згадати б хоч царя Давида, псальмопівця, якого псальми поет переспівував. Про нього поет знав тільки те, що він одняв сусідів жінку. Неприхильно говорить поет і про іншого старозавітного царя, Савла, або про цесаря Наполеона III (твори т. I, 543). Вийняtkово прихильні згадки знаходимо про двох польських королів: Собеського і Баторія, яких поет називає „ті два незвичайні” („Гайдамаки”), мабуть, тому, що Собеський рятував християнський світ перед турками, а Баторій приборкав польську шляхту, яка гнобила народні маси підданих. Ще згадує поет короля Владислава, що був добрий король, друг благородного Хмельницького („Микита Гайдай” Повна збірка творів т. III, 71).

Не інакше дивиться Шевченко і на українських пануючих. У Володимира Великого не знайшов нічого кращого як те, що він, як поганин вправді, вбив князя Рогволода і знеславив його доньку. А про князя Мстислава Удалого каже, що той „різався з єдиноутробним братом своїм Ярославом” („Прогулька с удовольствієм”. Твори т. II, ст. 552).

Небагато відзивів, здебільша неприхильних, маємо і про гетьманів, які хоч і були вибрані народом, але забули на Христові слова: „Хто хоче бути перший між людьми, повинен бути всім слугою”. Відомі нам слова з Послання: „. . . раби, підніжки, грязь

Москви, варшавське сміття ваші пани, ясновельможнії гетьмани". Більше милі поетові провідники повстань, бо вони були месниками за кривди народу, вони з громадою сталили обух, щоб усмирити хиренну долю. В цілому ряді творів знаходимо прихильні відзиви про таких провідників, як Іван Підкова, Тарас Трясило, Гамалія, Наливайко, Швачка, Гонта, Залізник, Головатий, Чалий і ін., а особливо про Палія. Зате вороже відноситься поет до гетьманів, висловлюється про них з презирством, наприклад, Скоропадський у нього — великий знавець і сочинитель борців (т. II, ст. 519), Кирило Розумовський із старшиною пудром обсипались і в цариці, мов собаки, патинки лизали („Невольник"), Самойлович дурний, придбав величезні макети й багатства (т. I, ст. 455, 627). Не говорю про Хмельницького, якому поет за Переяславську угоду не щадив дуже терпких слів, а навіть прокльонів. Більше місця і теплих згадок присвячує поет нещасливим гетьманам, нпр., Полуботкові („Сон" — та найнещасливішому з усіх Петрові Дорошенкові в вірші: „За байраком байрак" та в інших творах. Шевченко співчуває Дорошенкові за його зусилля рятувати Україну, хоч невдачні, бо на її шкоду: „Запродав гетьман у ярмо християн". Зусилля Дорошенка рятувати Україну скіячилися тим, що Москва закувала його в кайдани.

*„Мов орел той приборканий,
Без крил і без волі,
Знеміг славний Дорошенко,
Сидячи в неволі".*

(т. I, ст. 486-7).

Це один з гетьманів, до якого поет відносився з повним співчуттям, бо бачив у ньому борця не за владу й панування, не за життя в достатках, як, наприклад, у Самойловича, а за Україну, тому й назвав його орлом приборканим, з обрізаними крилами. Подібним до нього є Полуботок, замкнений царем у тюрмі.

Коли симпатії Шевченка були на боці згаданих провідників повстань і деяких гетьманів, звичайно переможених страдників у неволі, то зрозуміло, що Мазепа, який вирізнявся з-поміж гетьманів рисами володаря, не міг попасти в коло осіб, яких Шевченко звеличав у своїх творах. Його минуле, а зокрема перебування на королівському дворі, його двір, виставне життя „у палатах Мазепиних" (т. I, ст. 259), робило його паном у стилі наших давніх князів чи польських королів, отже людей немилых Шевченкові, що не відповідали вимогам, знаним з „Книг Битія" і поглядам поета. Безперечно, Шевченко знав про заслуги Мазепа для мистецтва, освіти, згадати б натяки про „собор Мазепин" (т. I, ст. 359), „Соборний храм прекрасний, граціозний, здвигнений знаменитим анантемою Іваном Мазепою 1690" (т. III, ст. 303). Шевченко розумів політичні зусилля Мазепа, які мали довести до того, щоб „стріли стриміли в козацькій стрісі", а не в стрісі Петра свата. Та не було кому поєднати Мазепу з хвастовським полковником. В молодших роках, у романтичному періоді, Шевченко, певно, захоплювався Мазепою як національним героєм. На це наводить нас згадка про таку подію з 1843 р., з часів побуту Шев-

ченка на Україні в товаристві поміщиків, так званих „мочимордів”, знаних з веселих забав. Шевченко, немов гетьман, вислав універсал до генерального обозного Миколи Маркевича: прибути до „гетьмана”, себто Шевченка. Цей універсал підписав ще ряд осіб, ніби козацьких старшин. Маркевич відповів на універсал радою: „не дуже гетьманувати та махать Мазепиною булавою, бо за це його московською рукою набуть і плакати не дадуть” (Зайцев, ст. 123). Можливо, що ця згадка про Мазепину булавою була не стільки відповіддю на самий універсал, скільки відгомном Шевченкових сміливих розмов у подібному дусі. Шевченко розумів роллю Мазепи в історії України й уважав змагання Мазепи за одну з важливіших подій на Україні. Вертаючись 1843 р. з України на північ, віз багато матеріалу до видання альбому „Живописна Україна”. Серед видів і історичних пам’яток бачимо Чигирин, Суботів, Батурин, руїни „колишньої слави”, історичні пункти найзавзятіших змагань України за свою незалежність і резиденції героїв тих змагань (Зайцев, ст. 128). Роль Мазепи в українській історії не була така, щоб її можна злегковажити, була завелика, щоб її відсунути в тінь тим більше, що Мазепа став героєм творів деяких європейських письменників, між ними Пушкіна, якого поему „Полтава” Шевченко знав та якої деякі місця не могли бути Шевченкові байдужими, як от промова Мазепи.

„Независимою державою Україні бути вже пора” (Зайцев 122). Хоча Мазепу викляла церква як зрадника, та все ж його ім’я не сходило з уст українських патріотів. В яготинському товаристві виринула була думка написати оперу „Мазепа”, якої лібретто в українській мові мав написати Шевченко. Він та його одностудці, гості Репніних, бажали бачити Мазепу таким, яким його представив Пушкін в I частині поеми „Полтава” „що знамя кровавої вольности я піднімаю на царя” (Зайцев, 122). Та заходи яготинського товариства не були зреалізовані.

Пеану в честь Мазепи годі від Шевченка сподіватися, але, бодай, таких співчутливих слів, з якими відносився до Дорошенка, можна було очікувати, бо вони обидва в своїх змаганнях були переможені. Але тут на дорозі станула особа Палія, представника чорні й Запоріжжя та противника Мазепи. А з Палієм в’язалася в Шевченка згадка про найкращі часи на Україні: „У Києві на Подолі було колись і ніколи не вернеться сподіване”, коли Україна була „без холопа і без пана” („Чернець”). Представника тих часів бачить Шевченко в Паліїві, якого Мазепа, провідника „по Божим законам організованої України”, казав ув’язнити, щоб цар вислав на Сибір. Жаль, що тоді не було кому тому перешкодити і „з хвастовським полковником гетьмана єднати”, що було б принесло волю Україні.

Одним з головних джерел Шевченкової творчості і основою, на якій виростав і розвивався світогляд поета, була народна поезія, хоч не можна легковажити і впливу Історії Русів. Шевченко добре знав народну поезію і жив нею від дитинства. Хоч вона усім однаково доступна, та не всім однаково зрозуміла. Зайцев згадує, що Шевченко, як учасник археологічної експедиції в околицях Хвастова, збирав народні перекази про могили й урочища тієї місцевості й зібрав багато дуже цікавих народних пі-

сень, між ними й про Палія та Мазепу (Зайцев, ст. 158). А народна поезія найкраще промовляє до серця й уяви людини, а тим більше поета. Тло оповідань і пісень про Палія і Мазепу творять такі історичні події. Козацтво правобережжя під проводом Палія добивалося спілки з лівобережною Гетьманщиною та Запоріжжям. Але Мазепа боявся, щоб Палієва мужицька козаччина разом із Запоріжжям і Лівобережною черню не знесла на-пів панських порядків, які вже вкорінилися були на лівобережній Гетьманщині. Тому Мазепа 1704 р. арештував Палія і передав цареві, а цар заслужив його на Сибір. З того часу на Правобережній Україні була забезпечена перевага польського панства над українським народом (Драгоманів: Політичні пісні II, роз. I, ст. VIII). Все це широко змальоване в народній поезії, де бачимо велику любов народу до Палія і ненависть до Мазепи, якого називають люди проклятим і зрадливим паном (Драгоманів, ст. XI-XV). Палій, на ділі гетьман Правобережжя (1686 — 1704), був любимцем простого народу, а Мазепа був гетьманом шляхти. Цар це зрозумів і відкликав Палія з Сибіру, щоб поставити любимця черні проти Мазепи. Нарід на Гетьманщині не пішов однодушно за Мазепою, а остався частинно при царю, коло якого був Палій. Всю перемогу над шведами і Мазепою нарід приписав у своїх оповіданнях і піснях Палієві, а не цареві, додавши, що Палій помагав Петрові, не з самої вірності Восточному цареві, а вмовившись з ним про вільність України від податків і рекрутчини. Про це читаємо в пісні:

Тоді крикнув велик світ государ
 На свої москалі:
 Возьміть плута Мазепу
 Та посадить в темницю
 Та представте ви Палія Семена
 Та до мене на столицю.
 — Ой чи можеш ти, Палію Семене,
 Та Мазепу звоювати?
 Будеш ти у мене, Палію Семене,

Велику плату брати. —
 „Ой не хочу я велик світ государю
 Великої плати брати,
 Тільки ж не дозволяйте з України
 До віку рекрутів брати
 ані рекрутів, ані подушного,
 ані ніякої плати,
 то можу я плута Мазепу
 зараз воювати“.

За свого гетьманування Мазепа пороздавав дукам багато землі, зростали аренди на млини, горілку й податки за ярмарки. Нарід думав, що цар, на просьбу гетьмана, віддав його панам у неволю, що, мовляв, у Гетьманщині „нас згублять москалі“ і втікав на Правобережжя й Запоріжжя (Драгоманів, т. XXXVII). Палій переконував перед своїм арештуванням сотників полтавського полку, що добре не буде, поки не збудуться своїх арендарів і панів. На Україні говорили, що не буде добра в нас, поки цей гетьман живий буде, бо цей гетьман часто на Москву бігає, щоб там науку брати, яким то способом цей народ згубити (Драгоманів, ст. XVI).

Петрик, канцелярист полтавського полку, втікши на Запоріжжя, жалівся на гетьмана Мазепу, котрого душа в Москві, а тут тільки тіло (Драгоманів XIVII).

Про становище народу до Мазепи говорить заїмпровізований Шевченком діалог між Мазепою і Войнаровським та тими козаками, що попали в руки мазепинців. Гетьман питає: „А що там діється в нашій неньці Україні? Чи козацтво хоч трохи до-

думалось, що москалі ведуть усіх нас до згуби?” — „Ні, пане гетьмане” — відповідають козаки. „Ми і вся Україна дуже ремствуємо на твоє порядкування на Україні, що звів таке горе на весь люд Козачий”. (Зайцев ст. 322).

Гетьман часто їздив до Москви, з якою мав якнайкращі взаємини, а це викликавало в Україні невдоволення й обурення, що й висунуло Петрика. Мазепа перший визнав Петра царем (Маланок ст. 15). В повісті Шевченка „Близнята” одна особа згадує про картину в церкві: внизу картини Петро I з імператрицею Катериною, в округ їх знамениті сподвижники його, в тому числі і гетьман Мазепа (т. III, ст. 312).

Впродовж першого десятиліття гетьманування Мазепа виявив особливу самоотвержену лояльність до Москви, назначену кров'ю нещасного Петрика і засланням на Сибір Семена Палія. Все те робив Мазепа із страху, що Палій пристане до Гетьманщини, а „чернь” із Запоріжжям може його скинути з гетьмана. І він став писати цареві доноси на Палія, мовляв, Палій хоче погодитися з поляками та підняти чернь і Запоріжжя проти царя (Драгоманив ст. XIV). Ще в 1693 р. запорожці говорили послам Мазепи: Хай гетьман жде нас на зиму в гості, побачить, що буде йому, його панам арендарям та дозорцям, котрі не пускають людей на правий берег та в Запоріжжя. Поки Мазепа буде гетьманом, нічого доброго нам не ждати, бо він всього доброго зичить Москві і на Москву оглядається, а нам добра не зичить. Дамо гетьманство Палієві, він знає як панів прибрати до рук. (Драгом. ч. I, розд. II).

Настрої черні й Запоріжжя до Мазепи ілюструє пісня про Мазепу і Палія:

„Ой із лісу да із дуброви там орел воду носить, уже проклятий пес Мазепа Палія на бенкеті просить. Ой, як крикне пес, пес Мазепа та на свої гайдари: Возьміть Семена Палія, закупите в кайдани та посадіть Семена Палія в темную темницю, сам же я їду, приїжджаю к государю в столицю”.

Друга пісня:

Ой обізвався Палієнко Семенко в темній темниці:
Ой бреше, бреше проклятий Мазепа перед царем у столиці.
„Б'ю чолом, чолом, найясніший царю
щось маю сказати:
Хоче Палій та хоче Семен у пень Москву рубати.
Дозволяюсь найясніший царю йому з плечей голову зняти.

Петро відповідає:

Не велью ж я йому з плечей голову зняти,
велью в Сибір заслати.

— Ой ти хмелю, ой ти зелененький та на тички не вився,

А вже Семен, Семен Палієнко у Сибірі опинився.

— Ой ти хмелю, ой ти зелененький, та в головки не в'єшся,

А вже Семен вже Палієнко та з Мазепою б'ється.

— Ой як крикнув проклятий Мазепа та у купу, у купу,

Бо поробить Семен Палієнко превеликую трупку. (Драг. ст. 5).

А зруйнування Батурина такий відгомін знайшло в пісні:

Ой вигорів весь Батурин, зосталася хата,
Да вже ж твоя, пес Мазепо, і душа проклята.
(Максимович 1834 ст. 65).

Умираючий козак говорить:

Простіть, братця, говорити,
Я вже умираю,
Умираю занапрасно
На цьому я степу,
Клянїть братця з правнуками
Гетьмана Мазепу,
Щоб не було добре йому до віку од нині,
Щоб він згинув, як той вітер, що вїяв в долині.
За те, що згриз Україну, як люта собака,
Щоб він дождав за щоб його повісив гицляка.
(Макс. 1832, ст. 110).

Який великий культ ширився коло особи Палія, говорить про це пісня, в якій приписується перемогу не Петрові, а Палієві:

Ой уже ж хміль тонкая хмельнина
З тичини похилився,
Уже ж шведський король Палію Семену
У ніженьки поклонився.

Або:

Дай Бог честь і хвалу світ праведному государю
Дай Семену Палію, превеликому пану,
що не дав Шведу християн на поталу.
(Срезневський: Думи 62).

Майже у всіх казках Палій має ангельську чудодійну силу. Пушка Палія чудодійна: що наведе на який шведський ряд, то він як полова сиплеться. В одному оповіданні маємо відгомін переказу про Михайлика, семилітка. Мазепа сидить в кам'яному мурі на третьому поверсі і чай п'є: Палій глянув, як пустить стрілу, то стріла в склянку Мазепа попала. Потім Палій вигнав військо Мазепа (Палій, Мазепа, Орда ст. 202-4, Малор. пред.).

Такими й подібними красками змальовує Мазепу і Палія народна творчість. Все лихо, що спричинило невдоволення народних мас, головне соціальне лихо і ворожнечу між Мазепою і Палієм та черню й Запоріжжям, народна поезія приписує Мазепі, а боротьбу з тим лихом, оборону покривджених віддає Палієві. Тут Мазепа є гетьманом панів, прихильником і слугою царя, а Палій оборонцем народних мас і їх покровителем. З того виходить, що українська народна маса зовсім не орієнтувалася в ситуації і психологічно не була підготована до радикальної зміни, яка мала наступити. Далека від розуміння політичних задумів гетьмана, українська народна ментальність не добачувала за зовнішніми доказами гетьманської лояльності супроти Петра I, тактики, яка мала влегшити йому здійснення його плянів. (Конст. Біда — Союз гетьмана I. Мазепа з Карлом XII ст. 17). Не присягали майже жадної уваги Мазепі і три великі літописці (Самовидень, Гребінка, Величко) та й в Історії Русів згадується ім'я Мазепа тільки з прихованою байдужістю. (К. Біда ст. 39,

41). Згадати треба, що Костомарів, сучасник Шевченка, у своїй монографії „Мазепа і Мазепинці” неприхильно ставиться до гетьмана Мазепа, опираючись на етнографічних дослідів, бо на його думку, етнографія, це джерело, яке кидає ясне світло на дух історичної доби. (К. Біда ст. 46).

Нічого дивного, що Шевченко, вихований на народній поезії, був на боці Палія, представника тих часів в історії України, коли Україна „була без холопа і без пана”. І тому Шевченко не згадує Мазепа ані з таким ентузіазмом, як гетьманів у Гайдамаках (Гетьмани, гетьмани), ані з таким спочуттям як Дорошенка. Він усією душею був на боці Палія. Це бачимо хоч би в таких словах з поеми „Княжна”.

„Стоять твердині на Україні
Все паліївські на Хвастовщині
В ярах, болотах лежать гармати” (I, 158).

Та, з другого боку, не міг осудити Мазепа, як це робить народна творчість, бо ж Мазепа є останнім оборонцем самостійності України тієї доби, а далі меценатом науки й мистецтва, чого сліди бачив поет на різних місцях. У своїх творах Шевченко віддав Мазепі те, що міг, не порушуючи своїх політичних і соціальних поглядів, а підкреслюючи з жалем симптоми нашої відвічної хвороби, брак згоди між провідними особами нашої спільноти даної доби і катастрофальні наслідки незгоди. Якби було інакше „не стриміли б списи в стрісі у Петра у свата”.

Й. Кушелів / УКРАЇНА

Брати ми рідні — українці,
А не українці, як чув
Не раз, а многократ
Під час розмов,
 промов,
 дебат.
І наше слово: УКРАЇНА,
Якось по-ріжному звучить
І навіть в тих, хто нас ще вчить:
 Один говорить — УКРАЇНА,
 А хтось — УКРАЇНА — рече.
Яке тут може быть єднання,
Коли в нас різне вимовляння:
 Один говорить — Україна,
 А хтось — Україна — рече.
Невже словесна ця незгода
Всіх нас у прірву заведе
І там новий кордон пройде?
 По цей бік буде — УКРАЇНА,
 По той — УКРАЇНА буде.

„УКРУПНЕННЯ” ВИДАВНИЦТВ В УКРАЇНІ

Колись Хрущов переводив в Україні „укрупнення” колгоспів, а тепер переводить „укрупнення” видавництв, розуміється, тільки українських, тобто зменшує скількість обласних видавництв, получуючи кілька в одне. З усіх 39 видавництв, які діяли досі на Україні, зліквідовано вже 10 а залишилося тільки 29. В таких містах як Харків, Донецьке, Львів, Симферопіль були досі обласні видавництва, тепер же їх перемінено на „кущові” республіканські. Це значить, що тепер видавництво республіканського засягу матиме в цих містах свої „кущі”, які будуть обслуговувати кілька областей. Ці видавництва підпорядковані безпосередно державному комітетові Ради міністрів УРСР. Всі видавництва діятимуть централізовано і пляновано. Кожне з них має мати свою окрему ділянку, наприклад, Державне літературне видавництво „Дніпро” видаватиме клясики української літератури і народів ССРСР, кращі твори українських підсоветських письменників, переклади чужих літератур і праці з літературознавства й критики. Видавництво „Радянський письменник” видаватиме перші оригінальні твори і кращі передруки советських письменників. Новостворене видавництво „Будівельник” видаватиме книги з будівельної ділянки і т. п.

„Укрупнення” видавництв має на меті сконцентрувати видавничу діяльність під наглядом відповідного міністерства, щоб видавництва видавали тільки те, що їм буде доручено або затверджено з центру. Такої автономії, очевидно, дуже куцої, яку вони мали дотепер, вже не

будуть мати, бо з погляду Москви це була завелика автономія, тому її треба було скоротити і... заощадити українській ж таки гроші советській державі. Окрім того переведено ще інші зміни. Відтепер, наприклад, видавництва будуть дбати лише про т. зв. ідейно-художню якість друківаних творів, а справа паперу та інших поліграфічних праць переходить до поліграфічних підприємств. Іншими словами, коли якесь видавництво захоче надрукувати якусь книгу, мусить просити паперу в окремій інституції, а дотепер видавництва набували папір довільно на свої потреби. Отак Москва скорочує „автономію” в кожній ділянці життя України.

Ленінські премії за праці про Шевченка

Як відомо, в Сов. Україні „присуджують щороку не лише „республіканські” премії ім. Тараса Шевченка, але й всесоюзні, ім. Леніна, за найвидатніші досягнення в галузі літератури, мистецтва й науки. Цього року ленінську премію одержали: письменник *О. Гончар* за роман в новелах „Тронка” і мистець *Олександр Дейнека* за мозаїчні роботи „Червоногвардієць”, „Доярка”, „Хороший ранок” і „Гокєісти”. З українських науковців одержали ленінську премію: *Евген Кирилюк*, член кореспондент АН УРСР і завідуючий сектором Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, за працю „*Т. Г. Шевченко. Життя і творчість*”, 1959; *Евген Шабліовський*, член кореспондент АН і старший науковий співробітник того ж інституту,

за книгу „Тарас Шевченко і російські революційні демократи”, 1962; Іван Назаренко, доктор філософічних наук і директор Інституту історії партії ЦК КПУ, за книгу „Суспільно-політичні, філософські і атеїстичні погляди Т. Г. Шевченка”, 1961.

Можна собі дуже легко уявити характер цих праць, коли їх нагороджують Леніном.

При цій нагоді варто згадати, що за подібні праці про і-

сторичну, літературну і філософську спадщину Шевченка одержали ленінську премію і два російські дослідники: Федор Якович Прийма, доктор філологічних наук і т. п. за працю „Шевченко і російська література XIX ст., 1961, та Михайл Новіков, доктор філософських наук і прочая, за працю „Суспільно-політичні і філософічні погляди Т. Г. Шевченка”.

Огляди й рецензії

П. Ковалів / СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Під таким заголовком появилася книжка М. П. Івченка у виданні Київського державного університету. Книжка має 592 сторінки і є першою спробою університетського підручника з української мови, хоч у дійсності університетським підручником його ніяк не можна назвати з поданих нижче причин. Зміст книжки складається з п'яти розділів: вступ (3-49), лексика і фразеологія (50-156), фонетика (157-229), морфологія (230-462) і синтакса (463-581).

З позначених сторінок видно, що синтаксис призначено лише 120 стор. Така непропорційність безперечно відбивається на кількості матеріялу, тим більше, що українська синтакса надто багата і вимагає ширшого й глибшого матеріялу. Тимчасом автор відвів синтаксіс лише половину того, що обіймає морфологія. Тому не дивно, що синтаксичний матеріял автор подав майже в середньошкільному викладі, зовсім недостатньому для університетського курсу.

У „Вступі” автор твердить, згідно з настановою, що „на території Київської Русі племена східних слов'ян поступово склалися в єдину давньоруську народність з єдиною мовою, спільною культурою і спільною територією” (ст. 7). З цим твердженням можна було б до деякої міри погодитись, як би мова йшла про єдину літературну мову, книжну мову, але далі автор говорить таку нісенітницю: „Давньоруська загальнонародна мова являє собою ту мовну спільність у східних слов'ян, на основі якої в процесі історичного роз-

витку сформувалися сучасні російська, українська і білоруська мови”. Як можна говорити про „загальнонародну мову” як „спільну мову” східних слов'ян! Термін „загальнонародна мова східних слов'ян”, що ним і далі автор послуговується, вигаданий і не відповідає правді, бо такої „загальнонародної мови” не було.

Ідучи, очевидно, за С. Обнорським, автор твердить, що літературна мова Київської Русі утворилась на основі „давньоруської загальнонародної мови” (ст. 9). Роллю староболгарської мови він зовсім замовчує.

До ролі в розвитку української літературної мови автор штучно притягає М. В. Ломоносова, бо він, мовляв, „у своїх працях з мовознавства вказував на необхідність запровадження в основу літературної мови елементів живої народної мови” (ст. 11). Це Ломоносов говорив про російську мову, а розвиток української літературної мови проходив і без вказівок Ломоносова, а самий процес розвитку почався задовго до Ломоносова.

Говорячи про місце української мови серед інших слов'янських мов, автор користується старою методою спільності зовнішніх рис: східнослов'янські мови, мовляв, „утворилися на спільній східнослов'янській основі і тому мають багато спільних рис у граматичній будові, словниковому складі і фонетичній системі” (ст. 20). Ця стара Шахматівська теорія, якої нині, за сучасного стану науки, не можна прийняти, бо спільною основою творення східнослов'янських

мов треба вважати не фіктивну, ніде не засвідчену „східнослов'янську мову”, а праслов'янську основу. Про це свідчать внутрішні особливості кожної мови окремо, які є споконвічними рисами цих мов, зокрема української мови, як, напр., зміна *o*, *e* в *i*. Зовнішні риси не можуть бути критерієм органічної близькості між цими мовами.

З твердженням про т. зв. „староруську народність” і „староруську мову”, як нібито спільну мову для всіх східних слов'ян, у М. Івченка логічно в'яжеться й твердження про „спільність” слів, мовляв, власне українськими словами з'являються слова, що виникли в українській мові в епоху „роздільного” існування східних слов'янських мов, тобто в період з XIV ст. до цього часу. Як бачимо, історія української лексики, за автором, починається лише з XIV ст. А як же розцінювати такий факт, як існування в давніх пам'ятках до XIV ст. численної чисто української лексики, слів, які й досі зберігаються в живій українській мові? Цього факту ніяк не можна заперечити, і твердити про походження української лексики тільки з XIV ст. — значить фальшувати історію української лексики і української мови взагалі.

В розділі „Фонетика” М. Івченко правильно розрізняє звук (як фізіологічну категорію) і фонему (як семантичну категорію). А різні звукові відтінки вважає варіантами фонем. Ці останні залежать від їх позиції у слові, тоді як фонема не обумовлюється її позицією в слові. Але неправильним є твердження автора, нібито вчення про фонему виникло в 70-х роках XIX ст. в Росії і що нібито творцем теорії про фонему був Боуен де Куртене. професор Казанського університету, бо насправді творцем її був швейцарський професор Фердинанд де Соссюр.

Правильним є твердження автора щодо кількості голосних фонем (*a*, *o*, *y*, *e*, *и*, *i*), але щодо кількості приголосних фонем автор значно перебільшує цю кількість: замість 32, налічує 44 приголосні фонemi. Зроблено це за рахунок штучно запроваджених, невласливих українській мові „довгих” фонем (збіжжя, ключчя). Насправді в таких випадках існують не довгі, а подвоєні фонemi, тобто та сама фонема вимовляється двічі. Звідси далі (§ 79) подано неправильний термін „подвоєння і подовження приголосних” — ототожнення двох

різних понять: віддати, роззброєний, роздоріжжя — всі такі випадки автор називає „подвоєнням”, а в дужках пише „подовження”. Тут правильним є лише термін „подвоєння”.

В іншомовних словах, як відомо, подвоєння приголосних зберігається в правописі переважно у власних назвах та в деяких інших словах (барокко, лібретто, тонна та ін.). Але М. Івченко без потреби ускладнює правопис запровадженням слів з подвоєними приголосними: апперцепція, імміграція, іраціональний та ін.

В розділі „Морфологія” автор правильно твердить, що в давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення *-ові*, *-еві*, *еві*, *-у*, *-ю* (ст. 273), але він перебільшує вживання *-у* у випадках, коли в реченні зустрічаються два іменники, тобто один має *-ові*, а другий *-у*: Василю Костенкові, капітанові Сидоренку. Це суперечить природі української мови, треба: Василю Костенкові, капітанові Сидоренкові.

Автор безпідставно кличний відмінок називає кличною формою. Більше того, він заперечує форму кличного відмінка, коли в цьому відмінку стоять поряд два слова: одно — загальна назва, а друге — власна назва. Загальна назва, мовляв, приймає кличну форму, а власна може мати форму кличного і називного відмінку: товаришу професору і товаришу професору (ст. 274).

У відмінюванні іменників IV відміни для родового однини автор безпідставно рекомендує два закінчення: *-и* для слів з суфіксом *-ат-* (лошати) та *-і* для слів з суфіксом *-ен* (імені). Має бути тільки одно закінчення *-и* (лошати, імені).

Автор правильно пояснює прикметники типу „балакучий” як прикметники з дієслівною основою з дієприкметниковим суфіксом. Досі граматики неправильно пояснювали їх як прикметники дієприкметникового походження, тоді як насправді вони є дієслівного походження.

У числівниках автор без потреби запровадив на російській зразок форми *оба*, *обі* поряд із звичайними українськими *обидва*, *обидві*. Слово *сорок* автор фальшиво датує тільки XIV ст., як вони засвідчені в грамотах. А тимчасом це слово зустрічається і в ранніх пом'ятках, напр., в Рус. Правді: сорокць гривень. Так і в Іпат. літописі 1248 року.

В розділі „Синтакса” складносуряд-

ні речення займають тільки одну сторінку. Виклад надто короткий, пошкільному, не має наукового підходу. Так само по-шкільному подано й складнопідрядні речення: коротеньке визначення і кілька прикладів. Тимчасом в університетському курсі кочче треба було подати докладніший науковий матеріал про розв'язок цих двох типів складного речення.

Взагалі книжка має не науковий, а радше нормативний характер, як про

це свідчить сам виклад матеріалу та конструкція книжки, що нагадує звичайний шкільний підручник дещо підвищеного типу. Тим і пояснюється факт, що в книжці майже цілком відсутня наукова література, без якої ніодін університетський курс не може обійтись.

До „Вступу”, який займав 46 ст., треба поставитись з великим застереженням, бо там подаються невірні і навіть шкідливі для шкільного навчання настанови.

Софія Парфанович, На схрещених дорогах. Чикаго, 1963, 417 стор.

Повість „На схрещених дорогах”, це белетристично оформлений документ з недавнього минулого української еміграції, близький і зрозумілий тим, хто пробув цей час скитання по чужих битих, пільних чи гірських дорогах, а прозоро-ревелюційний для тих молодих, що побачили світ уже не на своїй прабатьківській землі. Появився він саме в 20-ліття „ісходу” з нашої батьківщини. Авторка, відома лікарка, громадська діячка та письменниця на рідних землях, не зрадила свого професійного і особистого „я” і в чужому непривітному світі. Вона пише повість з життя чотирьох воєнних і повоєнних років, від 1944 до 1949 року, що проходять на терені Австрії й Німеччини, головню в Альпах і в Баварії. Розповідь, подана від першої особи, є радше літературним засобом, пригожим для оживленого оповідання репортажного типу, що ним і є в основному ця повість. Як кожний справжній письменник-творець, авторка втілює в своє „я”, „мене”, „мені” почування і переживання багатьох своїх побратимів і посестер. Рефлексії від пережитого виступають у повісті яскраво й переконливо, головню, через індивідуалізований підхід до нього авторки. Все переломилось відсвітом у її власній духовості і лише тоді побачило світ. Особистість авторки і трактований нею матеріал самі вже обумовлюють вартість книжки. Софія Парфанович, це не лише фахівець у медичній професії і не принагідна громадська діячка. Це ентузіястка життя і борець за його продовження й тривання не тільки доручених їй опіці одиниць, але й усього знедоленого народу. Як та українська жінка з нашої історії, що з останніх, їй самій

невідомих, сил бореться за життя дітей, нащадків роду, так і вона — на всіх етапах життя стоїть з усією напруженою істотою в перших лавах і свідомо змагається із смертю, охороняючи від неї людей. Життя сприймає вона в його повноті. Відчуває його пульс, як відчували прапредки наші в рослині, що тягнеться до сонця з-поміж скель, в пелюстках ніжного квіту, чи у вірному погляді тварини. Тому й описи чи розповіді авторки вирізняються ширістю, правдивістю, безпосередністю. Помимо репортажної форми і безспірної правдивості поданого матеріалу, твір цей не має посмаку фотографічного відзеркалення подій. Він бо весь проникнутий ідеєю: відчуттям місії української людини на чужих схрещених і часто тернистих шляхах; відчуттям невідкличної потреби рятувати останки українського народу, недомученого катами; свідомістю потреби добиватись людських прав для свого народу в Україні.

Повість складається з чотирьох частин. В першій авторка описує одчайдушну боротьбу за збереження „остівок” і їх дітей від загибелі в фабрично-лягеровому житті під садистичним гітлерівським режимом. Як це не дивно, але це боротьба на два фронти: за санітарні людські умови з нацивськими попіхачами і з самими дівчатами — „остівками”, що через наклепи ворога, московських комуністів, з застереженням, а навіть з ворожістю ставляться до авторки, українки з західних земель. Їхне недовірливе відношення ранить душевно лікарку і їх друга, не змінє однак настанови її самої до них; вона повна виrozumіння і материнської любові до дівчат. От якби час зупинився трохи, якби нестримний хід історії спинився на часок, і вони б пізнали й полюбили її; во-

на це знає, адже всі вони діти одної знедоленої матері. Але колесо не зупинилося, воно котилося в супроводі летунських налетів, в атмосфері ненависти й злоби гітлерівця до „авслендера”. Врешті війна минулась, настала тиша на руїнах; настала радість для тих, хто повертались у рідні स्वобідні країни, і чорний смуток для тих, що не повертались. Були це в першу чергу українці, що знали, де їх ворог. Були й такі, більшість із „остівок”, що повернулись добровільно „на родину”, не знаючи про те, що і їх, насильно вивезених до Німеччини, чекають червоні володарі не з хлібом-сіллю, а з недовірливим поглядом і переслідуванням.

Друга частина повісті описує самотнє і бідолашне скитання тих, що залишились після війни в чужій країні, не прийняті і не пригорнені нічиєю люблячою рукою, на чужині, немов у мачухи. Голодних і холодних, їх тримало при житті рішення, тверде і непохитне: не повертатись назад в ярмо і на страту, а боротись за кожен крок власними силами.

Третя частина — це суцільне боріння за людське право жити десь

на землі, під Божим небом, не репатріюватись, не йти на певну загалду, „на родину”. Ця витривалість нашого народу із східних і західних земель нашої країни подивувідна.

І врешті четверта частина описує таборове життя тих, що не вертали-ся. Тут авторка зафіксувала велику вітальність нашого народу, незломність його духа, бажання і спроможність творити самотупне життя хоч і в казармах чужини. Це літературне, наукове, громадське життя в авсбурзьких „Зомекзерне”; невтомна дія Об'єднання Українських Жінок у Німеччині, повна посвята праця в нім наших громадян.

Болючим і сильним кінцевим акордом повісті авторки є текст листа української матері-страдниці до матерей світу. Це розповідь однієї із мільйонів, що несуть біль і рану серця через життя до могили, але залишають від неї криваву печать, як проречистий документ правди на совісті людства. В цій авторка бачить місію української матері — української людини. Варто було б тей твір вивести і в англійській мові.

Н. І. Пазунок

„ПІВНІЧНЕ СЯЙВО”*)

Літературні альманахи мають у нашій історії літературі гарну традицію — вони починали, якоюсь мірою, нову добу української літератури, коли в нас ще не було періодичної преси. З першої половини 19 ст. відомі такі альманахи, як „Ластівка”, „Сніп”, „Молодик”, „Русалка Дністровая” та інші, деякі навіть московською мовою.

В наші часи альманахи — це, здебільша, щорічні календарі, які чимало місця відводять і літературі, але зрідка появляються і чисто літературні, або літературно-мистецькі альманахи, як оцей, що його організував, редагував і видав у власному видавництві, на зібрані гроші, Яр Славутич. В цьому альманаху читач знайде чимало цікавих речей, а перш за все поезії відомих і невідомих поетів, як от самого таки у-порядника Яра Славутича („Кельн-

ський собор” та інші), Леоніда Полтави („Канів”, Володимира Скорупського („Земля” та ін.), Олександрі Черненко, авторки цікавої філософської поеми „Людина”, що вийшла в нашому видавництві кілька років тому („Шевченко на камені”, „Звуки батьківщини”, „Сон” та ін.). Богдана Мазепи (із збірки „Полум'яні акорди”), Богдана Рубчака („Зачин”), І. Мандрики („Майбутнє”, „Останній лист”), Л. Ромена, Т. Матвієнка, Д. Мура, Д. Струка і Д. Могилянки. Варто при цій нагоді відмітити, що в цьому альманаху надруковано перші чотири вірші, присвячені Т. Шевченкові, а це Леоніда Полтави „Канів” (листопад 1963), О. Черненко „Шевченко на камені”, написані з приводу пам'ятника Шевченкові в Вінніпегу, Д. Струка „Шевченко”, давня алегорія, та М. Вереса „Поетове слово”. Ці чотири поеми якоюсь мірою рятують честь українських поетів і письменників на еміграції, які, здавалось, зигнорували Шевченка.

*) Славутич Яр., ред. Північне сяйво. Альманах І. Едмонтон, „Славута”, 1964, 143 стор. ілюстр.

Мистецька проза заступлена в альманаху слабо, всього-на-всього оповіданням **Л. Ромена** „Відповідь” та уривком із недрукованої повісті **О. Лугового** „Пригоди в вагоні”. Сюди треба залучити і нарис із піонерського життя **Стефанії Пауш** „І синки дома”, а якщо включити ще й „Лист І. Киріяка до Лазаровича”, то й буде все, що з мистецької прози зміг назбирати упорядник.

Багатше заступлена тут наукова проза — статті з літературо- і мистецтвознавства та інші. Яр Славутич надрукував тут свою дослідну працю про Шевченкову поетику, в якій обговорює Шевченкові поетичні засоби — епітет, метафору і т. зв. звукопис. Спираючись на текстуальних змінах і доповненнях багатьох Шевченкових творів, автор робить висновок, що Шевченко свідомо робив зміни і поправки заради звукопису (алітерації, асонансів тощо) (підкр. мое — Б. Р.).

Можна сперечатися, чи Шевченко справді робив зміни заради звукопису. Нам здається, що Шевченко шукав не звукопису, а влучної форми вислову чи вияву змісту своєї душі, тому й робив поправки, аж поки слова повністю не передавали його почувань чи настроїв чи думок а чи образів, які жили в його уяві. Звукоповтори були зовсім випадковим явищем, і найшлися у вірші не тому, що поет їх шукав, тільки тому, що слова, які передавали те, що поет хотів виявити, склалися з таких або інших звуків, які повторюються кілька разів у рядку. Для самого поета вони були без особливого значення, але дослідники поетичних засобів можуть собі їх вибиравати і стверджувати, що вони є, хоч це зовсім не означає, що Шевченко їх свідомі й цілево шукав.

З інших статей цікавою є коротенька стаття І. Мандрики про **Ілью Киріяка** (1888-1955), автора знаменитого роману-хроніки з життя українських переселенців у Канаді п. з. „Сини Землі”. Автор порівнює Киріяка з російським письменником Левом Толстим і каже, що якби обставини, в яких ріс і працював Киріяка були подібні до тих, у яких працював Толстой, то слава Киріякова гримала б на весь світ.

Немає сумніву, що І. Киріяк був талановитим письменником, хоч і без виробленої мистецької культури — про особливість цього роману Киріяка я мав нагоду писати ще в 1947 р.

(„Літаври”, **Ляндек-Зальцбург**, Австрія, 1947, ч. 6, ст. 119-122) і відзначував його особливість — але порівняння Киріяка з тим чи іншим письменником на базі „якби” не підносить вартости письменника ні його твору, бо велич і розголос письменника залежить не від обставин, а від таланту, який виявляється в усяких обставинах і всюди здобуває признання. Обставини мають тільки допоміжне значення. Адже Шевченко мав чи не гірші обставини для творчости, проте його твори відразу „загриміли” не лише на всю Україну, але й на всю російську імперію.

Богдан Мазепа має тут, окрім віршів, ще й статтю про українсько-канадського письменника **Олександра Лугового**. Побіч деяких правильних стверджень, знаходимо в статті і неправильні. Відзначаючи романтичність прологу і реалістичність самої повісті „Безхатній”, автор каже, що „Тут переходять (треба: проходять, Б. Р.) однобарвні картини канадських буднів і виступають такі самі буденні герої, які навряд чи схвилюють читача”. Це перестарілий погляд, що читача можуть захоплювати тільки небуденні герої й події, його можуть захоплювати всякі, буденні і небуденні, якщо тільки вони помистецькому і переконливо змальовані. Невірно теж оцінює автор цю повість тому, що в ній немає „свіжих образів, яскравої кольоритности, багатства вислову і того глибокого озмислення (треба: осмислення, бо так це слово вживається в сучасній підсоветській літературі, а слова озмислення (з) немає, Р. Б.), якого так часто шукає досвідчений читач”. В цих висловах помітно редакторську руку Яра Славутича, який схильний бачити художність літературного твору в самих тільки формальних засобах, які, щоправда, мають певне значення, але не єдине.

Так само пізнати руку редактора в такому реченні — яке виявляє погляди не автора статті, а його, мабуть, учителя, що, мовляв, трапляються в творах Лугового діалектизми, переважно західноукраїнські, що „дуже знижують художній рівень творів”.

Це, очевидно, не згідне з правдою, бо діалектизми не знижують художнього рівня творів, а навпаки, часто підвищують його. Можливо, вони знижують, коли вживані невміло й надмірно, якість літературної мови даного твору, але не його художньо-

го рівня. Але чи справді „галичані-зми” знижують якість літературної мови? Адже літературна мова дуже щедро живиться з народної мови і не живе самими письменницькими новотворами. Літературна мова, це так само жива мова, як і народна. Її не можна закувати в кайдани вузьких хуситських правил одного чи другого знавця. Літературна мова вбирає в себе багато народних слів, а галицькі особливості мають у літературі такі самі права громадянства як і, наприклад, херсонські, поліські, волинські та інших частин України. Чи всі народні слова, значить, діалектизми приймуться в літературі, це інша справа, але вони мають вільний вступ в літературу і ніхто не має права дискваліфікувати ними літературного твору, якщо він знає, що таке мистецтво чи художність. Деякі поети-сегрегаціоністи, а до них, на жаль, належить і Яр Славутич, розуміють літературну мову дуже формалістично і думають, що літературна мова, це якась непорушна святість, якої не вільно „понижити” діалектизмами, особливо ж галицькими. Але вони самі, а бодай деякі з них дуже щедро збагачують мову своїх творів діалектизмами свого рідного села і свою мову вважають чи не вершком літературної мови. Такі погляди не витримують критики, бо мова західноукраїнських земель, це українська мова, а не якась чужа. Тому й погляди про меншеварість галицьких особливостей треба уважати дискримінаційними і гідними осудження.

Вертаючись до статті Б. Мазепи, відмітимо теж неправильність його думки, що „до численних помилок і недотягнень Лугового найбільше причинились несприятливі обставини, за яких жив і трудився письменник” (ст. 89). Не обставини, а просто недогляд а то й недбалість самого автора є причиною помилок у його творі. Немає потреби спихати вини за свої власні помилки на обставини; дбайливий письменник і в найгірших обставинах дбає про свій твір і ніякі обставини не можуть йому перешкодити випустити твір в люди без помилок і недотягнень. Але є й такі письменники, що або не дбають, або не мають досить знання й літературного досвіду, або просто байдужі до підвищення свого письменницького рівня. Таким був і Луговий, талановитий письменник, але без великого літературного досвіду

і не дуже дбайливий за свої твори.

З літературних матеріалів заслуговують уваги споми́н **Ю. Гаморака** „Єдиний твір Тодося Осьмачки для українських дітей” (цей твір і надрукований в альманасу) та стаття **В. Жили** про советське перекручення літературної дискусії в 1873-78 рр. З мовознавства тут є лише статейка **Яр. Рудницького** про Шевченкове слово „каземат”, а з мистецтвознавства кілька статей: **І. Кейвана** „Альбом „Живописна Україна” Тараса Шевченка”, **М. А. Кейван** нарис про О. Архипенка „Структура по-новому”, **В. Залуцького** стаття про мистця декоратора В. Доброліба. Щодо статті І. Кейвана, то вона замітна тим, що автор щедро користується суперлятивами в характеристиці Шевченкової мистецької творчості, нерідко контроверсійними, як, наприклад, „Портрети ці вартісні не тільки високою технічною майстерністю, але й своєю досконалою вибагливістю, а разом скромністю й мистецькою простотою, глибокою духовістю й надзвичайним кольористичним досягненням. Ці суперлятиви, а їх у статті багацько, заступають авторові фахову оцінку і характеристику Шевченкового малярства, нпр., „Розглядаючи ці шість гравюр-офортів, слід відзначити, що всі вони дуже високої мистецької якості, як під композиційним і технічним так під оглядом незрівняної світлотіні. Глибоко вражає нас картина „Дари в Чигирині”, що в ній Шевченко дуже переконливо показав велич і могутність української козацької держави”. Далі йде опис цього образу, але в чому саме та переконливість величі й могутності автор так і не показав. На сторінці 33 він пише: „Беручи до уваги її високомистецький рівень, вона є прямо безконкурентною”, „З огляду на досконалу композицію... і неперевершені світло-тіневі ракурси ця картина також своєю незрівняною технікою виконання може належати до найкращих зразків не тільки українського але й... „Шевченко змалював цю сцену з надзвичайною переконливістю, а майстерно світлотінь надає картині відповідного настрою та незрівняної мистецької вартості”. Чомусь деякі автори, що пишуть про Шевченка, думають, що про нього конечно треба писати тільки суперлятивами, наче без них Шевченко не може бути великий. Я не подав тут і десятині тих суперлятивів, які автор вжив у стат-

ті, але подані мною показують до-
сить, я гадаю, виразно, авторову сла-
бкість чи схильність заступати таки-
ми загальниками фахову характери-
стику мистецької творчості. В суті
речі тут є тільки опис картин, тоб-
то того, що картини представляють,
і суперлативи. Але чому образи нез-
рівняні і геніяльні, в чому саме їх
геніяльність і незрівняність, читач так
і не знає. Поминаю інші необгрунто-
вані і недоказані твердження, яких
обговорення вимагало б багато міс-
ця, але дозволю собі на зауваження,
що Шевченко не потребує аж
такої реклами, бо він зовсім добре
і без неї був і буде Шевченком, тільки
потребує солідного дослідження.

Накінєць згадаємо ще інші статті
на мистецькі теми, як **О. Богоноса**
„Чоловічий хор Дніпро в Едмонтоні”
і **Д. Пелеха** „Ювілей ансамблю
„Шумка”. Окрім того **Б. Мельничук**
пише про українську книгарню в

Едмонтоні, **М. Фляк** про Відділ Укра-
їнського публіцистично-наукового ін-
ституту, **В. Буйняк** про становище укра-
їнської мови в Саскачевані і врешті
В. Доброліж і **Б. Мазепа** подають ко-
роткий літопис праці Літературно-
мистецького клубу в Едмонтоні. Вар-
та теж уваги стаття „Українці в Ед-
монтоні” (числа і факти).

Оце так менш-більш представля-
ється альманах „Північне сяйво”. Він
свідчить, що едмонтонські культурні
діячі живуть і діють і в такий чи ін-
ший спосіб працюють для україн-
ської культури, а це має значення.
Зокрема ж свідчить цей альманах
про рухливість Яра Славутича, який
зорганізував у цьому місті літератур-
но-мистецький клуб і попрацював
коло цього альманаха чимало. За це
йому і признання, як і всім членам
клубу.

Б. Романенчук

*J. B. Rudnyckyy, An Etymological
Dictionary of the Ukrainian Lan-
guage, Winnipeg, 1962, 1963, 1964.
Ukrainian Free Academy of Sciences
— UVAN.*

Етимологічний словник української
мови Яр. Рудницького, що є тепер
в процесі видавання в Вінніпегу, це
публікація, що притягає увагу не ли-
ше студентів-лінгвістів, а й загалу.
А це тому, що це перша того роду
праця в англійській мові у нашій лек-
сикографії, зосереджена на етимоло-
гії слова, а не виключно на значен-
ні чи засягу його поширення.

Від 1962 року появилось дотепер
три зошити словника, який, як запо-
віднено, матиме 20 зшитків.

Побудова гасла в словнику д-ра
Рудницького в основі така: україн-
ське слово, його значення в англій-
ській мові, часом відмінності значен-
ня з українських діалектів, його дав-
ні форми, цебто староукраїнська і
середноукраїнська, або старосхід-
нослов'янська та староцерковно-
слов'янська, далі відповідники да-
ного слова в інших слов'янських мо-
вах, родина слова, деривативи в ук-
раїнській мові, не раз із поданням
джерел, потім вияснення його пер-
вісної форми, очевидно, гіпотетич-
ної — реконструйованої на основі
інших індоєвропейських мов. Так
виглядають гасла правданих індоєв-
ропейських слів у нашій мові, як
напр. — брат, беріг, береза. Автор
покликується тут на джерела вияс-

нень і висловлює своє становище до
них. Коли ж слово є давнім запозич-
ченням, як, наприклад, „апостол”, то
автор подає джерело і час запозичен-
ня, включно з давнішими формами
даного слова та поширення серед ін-
ших слов'янських мов. При тім по-
дає ряд лінгвістичних джерел; ко-
ли ж це новіше запозиччення, — з
XVII — XVIII ст. чи й ще пізніше,
як, напр., слова „беркут”, „агрус”,
„аристократ” чи інші, автор також
подає мову, з якої вони взяті, і той
український діалект, в якому вони
більше зустрічаються. З окремих ві-
домостей, а саме, часу появи даного
слова, виринає перед читачем вся
сукупність подій, в яких саме таке
слово дісталось в нашу мовну скарб-
ницю, як, напр., тюркські слова
„байрак”, „аркан” (з XVI-XVIII ст.).

В словнику взято під увагу і дія-
лектні українські форми з протетич-
ним г — гармата, Гамерика і т. п.;
подані й рідкісні слова, відомі лише
на обмеженій мовній території; при
тім видно, як наш нарід творчо при-
стосовує чужі слова до свого мов-
ного духа, хоча б слово „арідник” (що
означає нечистий (від слова Irod
(Herod); тут формування через су-
фікс. Систематичність пояснень до
гасел, широкий засяг лексичного ма-
теріалу, точна термінологія та наго-
лоси на українських словах — це
риски притаманні доброму фахово
опрацьованому словникові, яким і є
ця нова лінгвістична праця. Автор,

як знаємо, виконував її у важких несприятливих обставинах і воєнних, і повоєнних часів, тож тим більша заслуга його наполегливого труду. Цей словник напевно допоможе впрова-

дити українську мову як повновартісну, цікаву і рівноправну мову в поле дослідів інших індо-європейських мов.

Н. І. Пазуняк

Бібліографія

Драй-Хмара Михайло. Поезії. Нью-Йорк, 1964, 295 стор.

Орест Михайло, ред. Безсмертні. Збірник спогадів про М. Зерова, П. Филиповича і М. Драй-Хмару. Інститут Літератури ім. М. Ореста, Мюнхен 1963, 334 + VII стор. ілюстр.

Кошелівець Іван. Панорама найновішої літератури в УРСР. Поезія, проза, критика. Упорядкування, вступна стаття і біографічні довідки.

Кошелівець Іван. Сучасна літера-

тура в УРСР. В-во „Пролог” 1964, 378 стор.

„Північне Сяйво”, Альманах. Упорядкував Яр Слаутич. „Славутич”, Едмонтон 1964, 143 стор., ілюстр.

Соколишин Олександр. У 390-річчя появи Апостола і Букваря Івана Федоровича у Львові. Доповіді НТШ в ЗДА. Н. Йорк 1964, 8 ст.

Пасічник Т. По всій Україні. Поема. Друге видання. Видання автора. Нью-Йорк 1964, 193 стор.

Докія Гуменна готує роман

СКАРГА МАЙБУТНЬОМУ

присвячений 150-літтю Т. Шевченка.
326 стор. Тверда оправа. Ціна 5.00 дол.

З незалежних причин ця праця з'являється у світ через 8 років після появи роману-хроніки „Хрещатий Яр”, що є, власне, продовженням роману „Скарга Майбутньому”.

Читачів, зацікавлених мати цілість і додати до „Хрещатого Яру” „Скаргу Майбутньому”, просимо невідклично звернутися на нижче подану адресу, бо пізніше цієї книжки вже, може й не буде: фінансова неспроможність оплати друку та відсутність місця для зберігання книжок примусили видати „Скаргу Майбутньому” меншим накладом, ніж „Хрещатий Яр”, з тим, щоб книжку відразу ж і розіслати.

Замовлення й оплату слати на адресу:

D. Humenna
c/o The Ukrainian Academy
of Arts & Sciences in the U. S. Inc.
206 West 100th St. New York N. Y., 10025 U. S. A.

ВИСИЛКОВА КНИГАРНЯ «НИЇВ»

МАЄ НА СКЛАДІ ТАКІ КНИЖКИ:

В. Гайдарівський: <i>А світ такий гарний...</i> оповідання	\$2.50
В. Гайдарівський: <i>Заячий пастух</i> , повість	2.00
Д. Гуменна: <i>Вічні вогні Альберти</i> , оповідання	2.50
Діма: <i>Третій берег</i> , поезії	1.50
І. Евентуальний: <i>Проти шерсти</i> , сатири й гуморески	2.00
О. Керч: <i>Альбатроси</i> , роман з життя мистців	2.50
І. Шанковський: <i>Дисонанс</i> , поезії	2.00
О. Луговий: <i>В кігтях двоголового орла</i> , істор. повість	3.50
П. Мірчук: <i>В німецьких млинах смерти</i> , спом. з конц. таб.	2.00
П. Мірчук: <i>Степан Бандера</i> , біографічний нарис	2.00
І. Нагаєвський: <i>Рим і Візантія</i>	2.50
І. Нагаєвський: <i>Історія України</i> — англ. мовою, в оправі ...	5.00
М. Понеділок: <i>Вітамін</i> , гумористичні оповідання	3.00
М. Понеділок: <i>Соборний борщ</i> , гумористичні оповідання ...	3.00
В. Сібо: <i>Літаючі самоцвіти</i> , оповідання для молоді	0.80
О. Соколовський: <i>Богун</i> , історична повість	3.00
Е. Стріха: <i>Пародези і Зозендропія</i> , сатира	3.00
М. Стругинська: <i>Помилка доктора Варецького</i> , оповідання ..	1.50
Ю. Тис: <i>Звідун з Чигирини</i> , історична повість	2.50
Ю. Тис: <i>Рейд у невідоме</i> , пригодницька повість	1.80
Т. Шевченко: <i>Кобзар</i> у 4 томах за ред. Л. Білецького	25.00
В. Лесич: <i>Ліричний зошит</i>	1.00

ВЛАСНІ ВИДАННЯ „КИЄВА”:

Б. Антоненко-Давидович: <i>Землею українською</i> , мист. реп.	1.80
Р. Гаггард: <i>Дочка Монтезуми</i> , пригод. повість, I і II част.	3.00
М. Куліш: <i>Народний Малахій</i> , драма	1.00
<i>Львів</i> — літературно-мистецький збірник, ювілейне видання ..	10.00
В. Марська: <i>Буря над Львовом</i> , повість	2.20
Е. Маланюк: <i>Влада</i> , збірка поезій	1.00
Б. Поляннич: <i>Генерал W</i> , шпигунська повість	2.50
<i>Слово о полку Ігореві</i> , ювілейне видання	13.00
О. Черненко: <i>Людина</i> , поема	1.00
Д. Ярославська: <i>Поміж берегами</i> , повість	2.20
Д. Зеров: <i>Каталептон</i> , збірка поезій	1.00

ШКІЛЬНІ КНИЖКИ:

Б. Романенчук: <i>Читанка для II року навч. української мови</i> ..	2.00
Б. Романенчук: <i>Читанка для III року навч. української мови</i> ..	1.50
Б. Романенчук: <i>Читанка для IV року навч. української мови</i> ..	1.50
Б. Романенчук: <i>Українська мова</i> , граматичні і правописні вправи для I і II року	1.00
С. Рудницький: <i>Географія України</i> , доповнене і іл. вид.	2.50

Приймаємо замовлення на всі інші книжки, які появляються

Замовлення шліть на адресу:

“KYIW”, 4800 N. 12th St., Phila. 41, Pa.